

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: Český jazyk – Občanská výchova

Ženská delikvence
The Woman Delinquency
Die Frauendelinquenz

Diplomová práce: 2007–FP–KFL-140

Autor:

Veronika Masaříková

Podpis:

.....

Adresa:

Zlatá Hora 1372
68401, Slavkov u Brna

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Václavíková Helšusová

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
84	22256	10	3	65	4

V Liberci dne: 14. 5. 2007

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: 14.5.2007

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce PhDr. Václavíkové Helšusové za metodické pokyny, cenné rady a ochotu, kterou během naší spolupráce projevovala. Zvláštní poděkování patří mé rodině a přátelům, kteří mě podporují a jsou mi velkou oporou. Mé poděkování patří i Mirovi: děkuji za to, že jsi.

Ženská delikvence

Anotace

Diplomová práce „Ženská delikvence“ se zabývá ženskou kriminalitou v České republice. První část práce je věnována uvedení do problematiky, faktorům, jež mají vliv na poruchové jednání, příčinám nízkého počtu odsouzených žen, porovnání ženské a mužské delikvence. V práci jsou také zmíněny jednotlivé druhy trestné činnosti v kontextu žena jako pachatelka. V druhé části práce je popsána situace, prostředí a podmínky ženských věznic a vazební věznice. V celém textu je zohledněn genderový aspekt tématu.

The Woman Delinquency

Summary

The Diploma essay „The Woman Delinquency“ is focused on the criminality of women in the Czech Republic. The first part of this essay deals with the introduction to the problems, to the factors influencing behaviour disorders, to the causes of the low number of condemned women and to comparing men's and women's delinquency. The particular types of criminal activities are mentioned in this essay as well, as connected with the woman as the crime perpetrator. In the second part of this essay, the situation, the background and the conditions of woman penitentiaries and house of detention is described. The gender aspects of this topic are taken in to account in the whole text.

Die Frauendelinquenz

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit „Die Frauendelinquenz“ behandelt die Kriminalität von Frauen in der Tschechischen Republik. Der erste Teil der Arbeit widmet sich der Einführung in diese Probleme, den die Defekthandlungen beeinflussenden Faktoren, den Bedingungen für die niedrige Nummer von beurteilten Frauen und dem Vergleich der Frauen- und Männerdelinquenz. In der Arbeit werden auch die einzelnen Typen der Straftätigkeit im Kontext Frau als Täterin erwähnt. Im zweiten Teil der Arbeit wird die Situation des Milieu die Bedingungen der Frauengefängnissen und Haftanstalten beschrieben. In dem Text werden die Genderaspekte des Thema berücksichtigt.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Kriminologie a sociologie.....	9
2.1 Definice základních pojmů týkajících se kriminologie	9
2.1.1 Pojetí kriminologie	9
2.1.2 Vědy o kriminalitě	11
2.2 Zločin a zločinnost jako předmět studia sociologie.....	11
2.2.1 Sociologické teorie sociálních deviací (Durkheim, Merton)	12
2.2.2 Teorie kontroly	13
3. Socializace, gender a jejich vliv na delikvenci	15
3.1 Osvojování genderových rolí.....	18
3.2 Vliv biologických a sociálních faktorů na poruchové chování muže a žen	22
3.2.1 Ženy a hormony	22
3.2.2 Agresivita.....	24
3.2.3 Vliv vrstevnických skupin	24
3.3 Krize rodiny a důsledky výchovného selhání rodičů.....	25
4. Ženy - hříšnice	29
4.1 Teorie kriminality žen.....	29
4.2 Příčiny nízkého počtu delikventních žen	31
4.3 Příčiny vzrůstu ženské kriminality v posledních desetiletích	35
4.4 Ženské prohřešky proti zákonu	36
4.4.1 Prostituce	37
4.4.2 Domácí násilí	39
4.4.3 Znásilnění.....	40
4.4.4 Majetková trestná činnost	40
4.4.5 Násilná trestná činnost	43
4.4.6 Infanticidia	44
5. Vězeňství aneb Ženy za mřížemi.....	49
5.1 Trest a trestání v průběhu historie.....	49
5.2 Vězeňská zařízení	51
5.3 Ženské věznice.....	52
5.3.1 Legislativa.....	53
5.3.2 Vězeňská zařízení určená pro ženy v ČR	55
5.3.3 Ženy ve výkonu trestu.....	59
5.3.4 Život za mřížemi a důsledky uvěznění	67
5.3.5 Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody	70
6. Závěr	73
7. Seznam použité literatury	76
8. Seznam použitých zdrojů.....	81
9. Přílohy.....	82

1. Úvod

Diplomová práce se zabývá ženskou delikvencí v České republice. Kriminalita žen v posledních letech tvoří v průměru přibližně 12-14% z celkové evidované kriminality.¹ Tato čísla jsou poměrně nízká a je zajímavé zjištění, proč tomu tak je. Předkládaná práce se pokusí tento jev objasnit. Je nutné ale upozornit, že procentuální podíl žen na páchání činů pozvolna narůstá. Zločinnost je téma, které snadno rozvíří emoce, zvláště když se týká problematiky žen jakožto pachatelek. V minulosti bylo spíše podceňováno, mnohdy i tabuizováno. V současné době ovšem neustále roste pozornost věnovaná kriminalitě žen, více se o ní na veřejnosti i v médiích mluví a stává se aktuální. I tato práce tak přispívá k rozšíření povědomí o této problematice.

První kapitola ve stručnosti představuje vědní disciplíny kriminologii a sociologii a ukazuje jejich vzájemné propojení. Jsou zde nastíněny základní pojmy a objasněny vybrané sociologické teorie sociálních deviací.

Druhá kapitola se zaměřuje na vlivy a jevy působící na osobnost jedince již od narození. Důležitou součástí této kapitoly je téma zabývající se osvojováním si genderových rolí. Je zde také načrtnuto, jaké vlastnosti a jednání jsou od dívek a chlapců společností očekávány na základě jejich genderu.

Třetí kapitola je věnována ženám, jež se dopouští trestné činnosti. Jsou zde rozebrány různé teorie kriminality žen, poodhaleny příčiny nízkého počtu odsouzených žen i tendence jejího růstu v posledních desetiletích. Součástí této kapitoly je představení jednotlivých trestných činů. Každé trestné činnosti je věnována jedna podkapitola, která obsahuje informace týkající se příčinami a motivy spáchání tohoto deliktu, vždy v souvislosti s ženskou částí populace. Naznačeny jsou zde i odlišnosti ženské a mužské kriminality. Největší pozornost je zde věnována trestné činnosti infanticidy, neboť ta se vyskytuje pouze u žen a nikoliv u mužů. Kapitolu doplňují grafy, vytvořené a zpracované na základě statistických údajů, převzatých ze statistik Ministerstva vnitra České republiky a Ministerstva spravedlnosti České republiky.

Čtvrtá kapitola popisuje stav ženských věznic (Světla nad Sázavou, Opava) a vazební věznice (Praha-Ruzyně) a jejich specifika. Mapuje zakotvení vězeňských zařízení v předpisech a zajímá se o ty paragrafy, které se týkají odlišného přístupu k vězněným ženám. Líčí život, pobyt, možnosti, vzdělávací a volnočasové nabídky těchto institucí.

¹ *Statistika kriminality* [databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

Součástí této kapitoly je i část, která se zabývá problematikou odsouzených matek a jejich nezletilých dětí.

Cílem této magisterské diplomové práce je jednak seznámení čtenáře se stavem, strukturou a vývojem ženské delikvence a jednak zmapování situace o českých vězeňských zařízeních určených pro ženy. Snaží se podat souhrnný přehled o podmínkách ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody žen, zejména s ohledem na jejich zvláštní postavení a z něj plynoucí potřeby.

2. Kriminologie a sociologie

2.1 Definice základních pojmů týkajících se kriminologie

Pojem *kriminologie* lze odvodit od latinského *crimen* – zločin a řeckého *logos* – zde ve smyslu učení, tzn. učení o zločinu.² Kriminologie je tedy věda o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole. Je naukou multidisciplinární, neboť v sobě zahrnuje různé aspekty: osobnostní, sociologické, psychologické, psychiatrické, pedagogické, trestněprávní a jiné.

2.1.1 Pojetí kriminologie

Legální (juristické) pojetí kriminologie znamená souhrn jednání, která trestní právo posuzuje jako trestné činy.

Raffaele Garofalo³ vycházel z tzv. *přirozeného zločinu* („*crimen naturale*“). Ve své knize *Criminologia* (1885) rozlišuje dva typy společensky škodlivých, a proto zakázaných jednání:

- „*delicta mala per se*“ (jednání, která se ve všech společnostech považovala a považují za trestné činy; např. loupež, krádež, vražda aj.)
- „*delicta mere prohibita*“ (jednání, která jsou trestnými činy pouze v některých kulturách a která se považují za zavrženíhodná, protože jsou zakázána; např. v ČR se jednalo o příživnictví, které bylo trestným činem až do roku 1989)⁴

Sociologické pojetí kriminologie znamená, že do kriminality zahrnujeme i takové sociálně patologické jevy, jejichž výskyt sice ještě nemusí být regulován trestním právem, ale přesto již s trestnou činností úzce souvisejí, předcházejí ji nebo ji podmiňují (konzumace drog, alkoholismus, prostituce, extremismus, apod.).⁵ Je to teorie tzv. odchýlného chování či chování deviantního. O tomto chování, jež se odlišuje od sociální

² KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 1.

³ GAROFALO, R. *Criminologia*. Roma: Bocca. 1885.

⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2.přepřac. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 20.

⁵ KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 1.

normy nebo systému norem akceptovaných v dané společnosti velkým množstvím osob, bude pojednáno v následující podkapitole.

Předmětem kriminologie je především *kriminalita*. Je to jev narušující harmonický vývoj společnosti, a je tedy pro společnost dysfunkční a společensky škodlivý. Kriminalita narušuje základní pravidla společenského řádu a lidského soužití, působí společnosti i státu značné materiální i imateriální škody, způsobuje jednotlivým oběťm škody fyzické, psychické a společenské, vyvolává ve společnosti atmosféru strachu, nejistoty a nedůvěry.⁶

Kriminologii lze členit na různé oblasti podle svého zájmu: např. *kriminální etiologie* (zabývá se příčinami kriminality), *kriminální fenomenologie* (zaměřuje se na zjišťování a popis jevových podob kriminality a jejích hlavních aktérů), *klinická kriminologie* (zabývá se osobností pachatele), *viktimologie* (zabývá se obětí, její rolí a vztahem k trestnému činu) a *penologie* (zaměřuje se na výzkumy trestních sankcí).⁷

V poslední třetině 20. století dochází ke konstituování dalších oblastí kriminologického výzkumu, které můžeme označit termínem *sociální kontrola kriminality*. V nejobecnější rovině se tento pojem vztahuje k udržení řádu, pravidel a stability sociálního útvaru; v užším smyslu se jím míní různé prostředky a mechanismus jejich použití k dodržování sociálních příkazů a řádů, tj. k omezování a podmiňování chování členů sociálního útvaru. Sociální kontrolu lze vymezit jako soubor všech prostředků sociálních institucí a procesů, existujících v sociálním útvaru, jimiž sociální celek zajišťuje vzájemnou konformitu k přijatým hodnotám, cílům, potřebám a normám.⁸

Stát i společnost se snaží o udržení kriminality v určitých přijatelných mezích a o omezení kriminality. Tento „boj s kriminalitou“ se děje prostřednictvím represivních (trestnou činnost potlačujících) a preventivních (trestné činnosti předcházejících) strategií. Preventivní strategie se uskutečňují hlavně v rámci kriminální prevence (kriminální profylaxe), která se zaměřuje především na ovlivňování samostatných kriminogenních faktorů. Provádějí ji zejména škola, rodina, média, charitativní organizace, církve či veřejnost. Kriminální prevence se člení na: *sociální prevenci* (zaměřenou na sociální faktory kriminality), *situační prevenci* (zaměřenou na kriminogenní situace, tj. hlavně

⁶ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. s. 21.

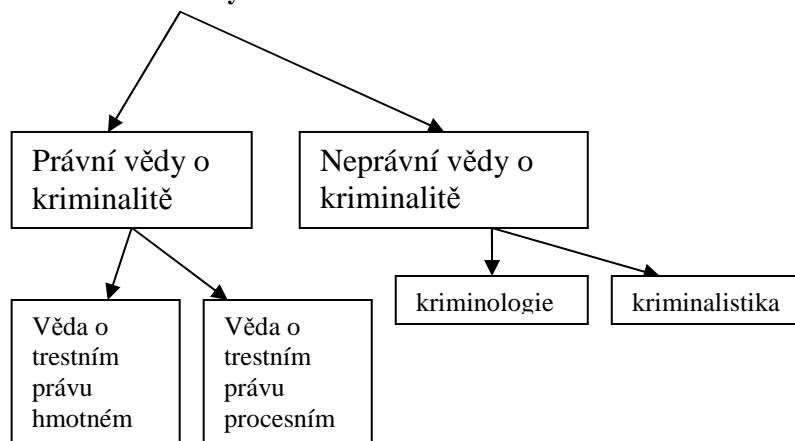
⁷ KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 4.

⁸ URBANOVÁ, M., VEČEŘA, M. a kol. Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 18.

na zmenšování příležitostí k páčání trestných činů), *viktimologickou prevenci* (aplikující viktimologické poznatky).⁹

2.1.2 Vědy o kriminalitě

Obrázek č. 1 – Vědy o kriminalitě

Pramen: Základy kriminologie a trestní politiky.¹⁰

Jak nám názorně ukazuje Obrázek č. 1 vědy o kriminalitě se člení na právní a neprávní. My se zaměříme pouze na vědy neprávní, které se dále dělí na oblast kriminologie a kriminalistiky. *Kriminologie* je věda zaměřená na poznávání reálných jevů a okolností související s kriminalitou. *Kriminalistika* je věda soustředující se na policejní odhalování kriminálních deliktů, dopadení jejich pachatelů a policejní prevenci.

S kriminologií úzce spolupracují a souvisí další vědní obory jako je *soudní lékařství*, *forenzní psychiatrie*, *psychopatologie*, *sociální a vývojová psychologie*, *speciální pedagogika*, *sociologie trestního práva*, *sociální práce* aj.

2.2 Zločin a zločinnost jako předmět studia sociologie

Sociologie kriminalitu zkoumá jako masový, sociálně podmíněný jev s využíváním statistických metod. V oblasti společenské nápadnosti shledáváme nejobecnější pojem v takzvaném deviantním chování. Proto se stalo základním pojmem kriminální sociologie.

⁹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. s. 24.

¹⁰ KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 7.

Deviantním chováním se označují velmi rozdílné jevy. Deviací¹¹ se rozumí nejen závažná kriminalita, ale i prostituce, alkoholismus, užívání drog, sebevražda, dále manželské problémy, choroby zejména duševní, sektářství, bezpřístřeší a chudoba. Sociologické výklady deviantního chování se prakticky vztahují převážně na oblast kriminality.

2.2.1 Sociologické teorie sociálních deviací (Durkheim, Merton)

Ve 20. století se začínají objevovat *sociologické teorie* zločinu, které vycházejí z předpokladu, že se sociálně odchylné chování, včetně kriminálního učí v průběhu socializačního procesu jako každé jiné chování. Předmětem pozornosti se zde stávají mechanismy tzv. socializace¹² (zkoumají se vlivy nejbližšího sociálního okolí - rodičů, vychovatelů..., příslušné sociální vrstvy, školního a profesního zařazení aj.).

Sociologické teorie, někdy označované termínem teorie učení, byly z velké části založené na *Durkheimově*¹³ koncepci. Moderní kriminologie je založena na teorii, podle níž příčiny „odlišného“ chování nespočívají ani v biologické či antropologické patologii individua, ani v patologii sociální. Toto „odlišné“ chování představuje „normální“ jev v sociální struktuře a pouze v případě, že překročí jisté limity, stává se nebezpečným a škodlivým. Kriminalita se objevuje v momentě, kdy ve společnosti došlo ke ztrátě hodnotové orientace a oslabení obecné závaznosti společenských norem. Nastává tzv. anomie¹⁴, vzniká anomická společnost.¹⁵

Na Durkheimovu hypotézu navazuje koncem 30. let americký sociolog Robert King Merton. Zabývá se otázkou proč se výskyt kriminality různí podle toho, o jakou sociální vrstvu se konkrétně jedná. Na základě bádání dospěl k názoru, že „*deviantní jednání je symptomem anomického tlaku, který vzniká tam, kde existuje rozpor mezi obecně uznávanými společenskými cíly a legitimními prostředky, které má jedinec jako příslušník určité sociální vrstvy k jejich dosažení k dispozici*“¹⁶.

Jako Durkheim, i Merton vychází z toho, že kriminalita je rysem stavu sociální anomie, nevyskytující se v sociálních vrstvách rovnoměrně, ale nejvíce v těch s nejnižšími příjmy a možnostmi.

¹¹ Deviaci můžeme definovat jako jednání, které není konformní vůči některé normě či soustavě norem, kterou velké množství osob v dané komunitě nebo společnosti akceptuje

¹² Socializace = proces začlenění jedince do společnosti

¹³ Durkheim, E. Les regles de la methode sociologique. Paris, 1895.

¹⁴ Anomie (z řeckého a nomos = bez norem)

¹⁵ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, s.

¹⁶ Merton, R.K. Social Tudory and Social Structure. New York: Free Press, 1968. Cit. dle: Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 91.

Ve 20. století se tedy klade velký důraz především na sociální vlivy, na studium „kriminogenního prostředí“ přispívajícího k formování osobnosti zločince v závislosti na určité společenské situaci a pod vlivem určitých sociálních faktorů.¹⁷

2.2.2 Teorie kontroly

Zatímco se socializační teorie soustředily na vypátrání příčin kriminality v chybně probíhajících procesech učení, představitelé *teorie kontroly* se zabývají studiem kontrolních mechanismů, jejichž absence vede ke kriminálnímu chování. Kontrolními mechanismy se zde rozumí jednak význam a pozitivní důsledek vnější integrace jednotlivce ve skupině, jednak subjektivní schopnost dodržovat sociální normy. Pokud tyto kontrolní mechanismy chybí, jedinec je vystaven nebezpečí kriminálního selhání.¹⁸

a) *Teorie vnitřní kontroly (selfcontrol theory)* je založená na předpokladu, že pokud není funkce rodiny narušená, jedinec si vytváří ochranné vnitřní zábrany a je proti kriminalitě dostatečně imunní. Tato teorie byla doplněna o aspekty vnější kontroly/containments, zprostředkované např. pozitivním vlivem přátel, členstvím v zájmové skupině, příslušenstvím k určitému náboženskému vyznání, apod.

b) *Teorie sociálních vazeb / social control theory* vychází z hypotézy, že riziko kriminality se snižuje úměrně intenzitě, s jakou je jedinec sociálně integrován v určité komunitě. Musí zde být však přítomny i vnější mechanismy typu trestněprávních represí či odstrašování.

c) *Teorie reintegrativního zahanbení / Theory reintegrative shaming*: velký význam je zde připsán studu, zahanbení v důsledku veřejného morálního odsouzení trestného činu společností. Zde je však důležité i následné odpuštění, neboť jinak je pachatel nucen uchýlit se do sociální izolace nebo se přimknout k jiné, veřejným odsudkem poznamenané skupině delikventní subkultury, která uznává jiné normy a hodnoty odlišující se podstatně od norem a hodnot uznávaných v kultuře většinové.

¹⁷ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. s. 20.

¹⁸ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 92-93.

d) *Teorie kontrolní rovnováhy / control balance* poukazuje na nerovnoměrnost kontrolních pravomocí. Jedinci s vysokým sociálním postavením jich mají přebytek, kdežto ti se sociálně nízkým statusem mají výrazný kontrolní deficit. „Mocní“ často svého postavení zneužívají, naopak „bezmocní“ páchají majetkové a násilné delikty v reakci na skutečné nebo domnělé příkoří.¹⁹

¹⁹ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 92-97.

3. Socializace, gender a jejich vliv na delikvenci

Tato kapitola se zabývá definováním pojmu socializace. S ohledem na oblast kriminality, práva a genderu je důležité vymezit právní socializaci a genderovou socializaci. Nejde o podrobný rozbor, ale pouze o načrtnutí základních pojmů, které nás do problematiky uvedou.

Gender, genderové role, genderové stereotypy a s tím související vliv výchovy jsou pojmy prolínající se celým textem, a proto je nutné je v této části vymezit a definovat. Gender je nám vštěpován již od narození a stává se součástí naší identity. Ve společnosti jsou zakotveny určité stereotypní představy, které se od žen a mužů očekávají a právě o nich zde bude pojednáno.

Socializace je celoživotní proces, jehož prostřednictvím si lidé předávají a vstřebávají společenské hodnoty a normy.²⁰ Člověk se celý život mění a vrůstá do různých sociálních rolí, tedy jednání, standardů chování, která jsou od jedince v určité pozici a situaci očekávána. Socializace jedince se děje na základě vědomého působení okolí – pomocí výchovy, nebo na základě vlastního pozorování a hodnocení situací. Socializace nejprve probíhá v rodině, postupně dochází k rozšiřování sociálních vlivů (např. ve škole, v zaměstnání, pomocí hromadných sdělovacích prostředků atd.). Jedinec se v průběhu života musí adaptovat i na požadavky právního systému, neboť prostřednictvím právních předpisů a norem se organizuje a řídí život v lidské společnosti. Právo upravuje vztahy v dané společnosti, určuje, jak se její členové mají chovat. Právní normy s pomocí státních institucí vytvářejí nezbytné podmínky pro integraci společnosti.

V této práci se budeme soustředit převážně na genderovou socializaci, která se odehrává převážně v raném dětství. Genderová socializace popisuje rozdíly, kterými společnost přispěla k formování mužské a ženské identity, mužské a ženské role. Rodiče od svých potomků vyžadují plnění určitých genderových očekávání, pokud se děti chovají a jednají žádaným způsobem, jsou odměňováni nebo v opačném případě trestáni.²¹ Běžně můžeme slyšet matku kárající brečícího syna, že přece pláčou jen holky, či napomenutí

²⁰ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 93.

²¹ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 93.

dívky, že zlobí jako kluk. Genderové role si děti osvojují také na základě hraček či knížek, které jsou jim v dětství k dispozici. (Více se na problematiku sociálních rolí a na utváření genderové identity zaměřuje podkapitola 3.1 Osvojování genderových rolí.)

Koncept genderu poukazuje na to, že rozdíly mezi ženami a muži, které jsou obecně považovány za vrozené, lze považovat za naučené a měnící se v závislosti na prostředí (kultuře), kde žijeme. Např. lze předpokládat, že ženy nemají "od přírody" pečovatelské sklony, a muži se nerodí s touhou po kariéře; tyto vlastnosti jsou ovlivnitelné tím, co kolem sebe děti od narození pozorují a co od nich okolí automaticky očekává.

Existují tři obecné typy teorií (psychoanalytické, sociálního učení a kognitivněvývojové), které se snaží vysvětlit, jakým způsobem malé děti své genderové identity získávají. (Poznatky o těchto teoriích jsou čerpány převážně z knihy *Ženy, muži a společnost*²²).

a) Nejznámějším autorem *psychoanalytické teorie* je rakouský lékař **Sigmund Freud** (1856-1939), jehož koncepce je známá pod názvem *teorie identifikace*. Freud se domníval, že během tzv. falického stádia (kolem čtyř let věku) dochází u dítěte k identifikaci: dítě nevědomky utváří vlastní chování podle vzoru rodiče stejného pohlaví, učí se chovat způsobem příslušejícím jeho genderu. U chlapců je identifikace motivována stavem, který Freud nazývá kastrační úzkost, u dívek tzv. závistí penisu. Chlapec se domnívá, že otec má moc kastrovat své konkurenty, proto s ním nesoupeří, ale naopak se mu snaží více připodobnit, vstřebat jeho vlastnosti a způsoby chování. Dívky závidí mužům pohlavní ústrojí, a z toho plyne jejich pocit nedokonalosti, žárlivosti vůči chlapcům a opovržení vůči matce i ostatním ženám. Podle Freuda je tato závist příčinou tělesné marnivosti žen a jejich malého smyslu pro spravedlnost.²³ Freud považoval ženy za přirozeně pasivní tvory, které příroda předurčila k tomu, aby byly oplodněny aktivním mužem. Muž je proto ženě nadřazen.²⁴ Freudova teorie identifikace byla a je předmětem kritiky. Vytýká se jí genderová nerovnost, kdy žena je chápána jako méněcenná. Popírá také fakt, že člověk během svého života dokáže své chování, jednání a postoje měnit.

²² RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. 642 s.

²³ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 94-95.

²⁴ FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Nakladatelství Jan Piskiewicz, 2004. s. 125.

Také americká teoretička **Nancy Chodorow** (1944) se ve svých dílech (*The reproduction of mothering*, 1978; *Feminism and psychoanalytic theory*, 1989; *Feminities, masculinities, sexualities*, 1994) zabývá teorií identifikace. Říká, že chlapci si utvářejí svou osobnost po vzoru otců, kteří však značnou část času tráví mimo domov, proto se u chlapců projevuje větší citová odtažitost a tlumenost. Dívky takovou psychickou bariérou netrpí, neboť matky a dcery svůj vzájemný vztah prožívají velmi intenzivně a nepřetržitě. Z toho pak plyne jejich duševní predispozice pro mateřskou péči a schopnost si vymezit vztahy a pouta k jiným lidem.²⁵ I tato teorie bývá kritizována, neboť není do značné míry empiricky ověřitelná.

b) *Teorie sociálního učení* jsou založeny na ideji, že děti získávají jim odpovídající genderové identity proto, že jsou odměňovány za chování odpovídající jejich genderu a trestány za chování, které je s ním v rozporu. Děti se učí také napodobou a modelováním lidí v jejich okolí. Předpokládá se, že nejvíce děti napodobují rodiče stejného pohlaví, starší sourozence a vrstevníky. Také tyto teorie mají ovšem své nedostatky: např. dívky častěji napodobují mužské vzory než obráceně, je to nejspíše tím, že muži jsou vnímány jako mocnější než ženy; bylo zjištěno, že děti mají určité vědomí genderu nezávislé na tom, které získávají modelováním; nejsou to ani pasivní příjemci socializačních signálů, ba naopak aktivně vyhledávají a vyhodnocují informace, které jim poskytuje jejich sociální prostředí.²⁶

c) *Kognitivněvývojové teorie* (psychologové **Jean Piaget** a **Lawrence Kohlberg**) vychází z toho, že děti se učí genderu (a genderovým stereotypům) v rámci svých rozumových snah nalézt řád v sociálním světě, který je obklopuje. To, jak dítě světu porozumí, je určeno stupněm mentální vyspělosti. V období věku od tří do pěti let (v tzv. předoperačním stádiu) si podle nich děti vytvářejí genderovou identitu, neboť právě v této době mají sklon pohlížet na veškeré pravidelnosti, které ve světě pozorují, jako na jakési neměnné mravní zákony.²⁷ Avšak i tyto teorie jsou diskutabilní a novodobé výzkumy je vyvracejí.

²⁵ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 97.

²⁶ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 98-100.

²⁷ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 100-102.

d) *Teorie Sandry Bem*: je založena na předpokladu, že v každé společnosti existují relativně pevné představy o tom, jak by se měli chovat, uvažovat či vypadat její členové. Tyto představy nazývá „optickými skly/čočkami“ – skrze ně se jedinci dívají na svět, vnímají jej a hodnotí. Optických skel je několik, patří mezi ně i genderové:

1. genderová polarizace: představa, že ženy a muži jsou odlišní a že společnost je uspořádaná podle odlišností mezi nimi
2. androcentrismus: představa, že muži jsou nadřazení ženám a vše, co je spojeno s muži, tvoří normu, podle níž jsou posuzovány ženy
3. biologický esencialismus: představa, že rozdíly mezi ženami a muži jsou biologicky dané, což zdůvodňuje jak nadřazenost mužů, tak i uspořádání společnosti podle genderového principu²⁸

Podle autorky Bem si každý jedinec osvojuje všechna optická skla v dané společnosti v rámci procesu enkulturace. Jde zde nejenom o přímé působení sociálních institucí, ale i o skryté sdělení. Jedinec se stane mužem či ženou a svět tímto způsobem také vnímá.

3.1 Osvojování genderových rolí

Už po narození dítěte, v porodnici, si můžeme všimnout obecně přijímaných genderových stereotypů. Novorozence, holčičku či chlapečka, bez velkých potíží poznáme podle barevně odlišených přikrývek či cedulek se jménem. Pro děvčátka jsou připravena růžová, pro chlapce modrá. Symbolika barev, poznámky o vzhledu a chování, to vše znamená začátek procesu učení genderové role mající v životě dítěte zásadní význam.

Již v novorozeneckém období se matky chovají jinak k chlapcům a jinak k dívkám. Podle studie **H. A. Mosse**²⁹ matky více chlapce stimulují taktilními nebo vizuálními podněty. Na dívky spíše reagují napodobením jejich zvuků a pohybů. To možná částečně vysvětluje verbální převahu dívek. Pokud dívky slyší v raném věku opakování zvuků, které samy vydávají, může se to vyvinout ve vztah s matkou, který je založen na slovní komunikaci než vztah mezi matkou a synem.³⁰ Jiné výzkumy potvrzují, že matky v hovoru s dcerami užívají větší počet a pestřejší zásobu emocionálních výrazů, gest i jemných dotyků než při komunikaci se syny. Děti předškolního věku, s nimiž jejich matky často

²⁸ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 103.

²⁹ Moss, H. a.: Sex, Age and State as Determinant of Mother-Infant Interaction. Cit. dle: Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 132-133.

³⁰ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 132.

hovořily o pocitech, jsou schopny lépe porozumět pocitům druhých. „*Můžeme tedy důvodně předpokládat, že těmito aspekty rané socializace vedou rodiče své dcery k tomu, aby pozorně vnímaly pocity druhých a pečovaly o mezilidské vztahy, zatímco chlapci jsou vychováni k asertivitě a potlačování emocí, leda když dávají najevo hněv.*“³¹

Přístup matky a otce k malému dítěti ženského a mužského pohlaví se odlišuje. Otcové poskytují synům i dcerám více tělesných popudů, více si s nimi hrají hry, při nichž se pohybují a vzájemně dotýkají. Matky stimulují syny i dcery spíše v jazykovém ohledu. Protože děvčata dostávají více podnětů hlasových a jazykových, rychleji se v této oblasti vyvíjejí. Chlapci jsou zase silněji stimulováni tělesně a motoricky a mají dříve vyvinuty kompetence co do motorické pohyblivosti, smyslu pro rovnováhu a prostorové orientace.³²

Mossova studie³³ uvádí čtyři procesy, které jsou ústřední v procesu vývoje genderových rolí. Všechny tyto procesy jsou diferencované podle pohlaví a všechny jsou součástí socializace dítěte po celou dobu od narození.

1. *socializace manipulací*: zde má „formování“ trvalý efekt, protože dítě přejímá matčin pohled na sebe sama (např. matka povídá dceři: „*Ty jsi ale hezká holčička.*“)

2. *systematické směřování pozornosti dítěte na určité objekty*: děti si hrají s hračkami rozlišenými podle pohlaví, v dospělosti pak pociťují radost z věcí, které tyto hračky představují (např. žena jako matka znovuprožívá potěšení, které měla ze hry s panenkami)

3. *verbální pojmenování*: matky a otcové přenášejí na dítě aspekty genderové role přímo verbálně. Dítě v sobě vidí muže nebo ženu a identifikuje se s ostatními muži nebo ženami.

4. *aktivita*: chlapci a dívky se setkávají s tradičními mužskými a ženskými činnostmi a jsou k nim podněcováni. (např. matky pobízejí k domácím pracem spíše dívky, povzbuzují jejich identifikaci s nimi jako se součástí genderové role)

Genderové role a genderovou identitu si dítě neosvojuje mechanicky od rodičů, ale tím, že se s ním různými způsoby identifikuje. V zásadě se dítě chce rodiči podobat a to je motivuje, aby se chovalo stejně jako on. Tím, že se dítě zařazuje do stejného genderu jako rodič, iniciuje tak určité mechanismy chování, zprvu nevědomě a později vědomě.

³¹ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 112.

³² KARSTEN, H. Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj. 1.vyd. Praha: Portál, 2006. s. 50-51.

³³ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 132-133.

Genderová identita u dětí se liší podle jejich rodinného prostředí, podle osobnosti jejich rodičů a způsobu, jakým s nimi rodiči jednají.³⁴

Je zřejmé, že vývoj genderové identity dítěte silně ovlivňuje relativní moc rodičů, způsob, jak se každý z nich o dítě stará a metody vynucování disciplíny. Existují dva faktory podněcující k identifikaci nutné pro učení genderovým rolím:

- 1. faktorem je dominance jednoho z rodičů, kdy dítě má tendenci imitovat silnějšího rodiče a identifikovat se s ním. Chlapec či dívka bude spíše napodobovat toho z rodičů, jež má větší autoritu a rozhodovací pravomoc.
- 2. faktorem je vřelý a láskyplný vztah dítěte a rodiče. Je prokázáno, že mladí delikventi žili v rodinách, kde jim otcové odpírali lásku. Tato deprivace pak mohla být jednou z příčin jejich delikventního chování. Další příčinou byly také časté fyzické tresty.³⁵

Mimo vlastní rodinu získávají děti představu o genderových rolích kontaktem s druhými lidmi, četbou knih i působením médií. Jak knihy, tak i média jsou plné kulturních stereotypů.

Nemůžeme zapomenout ani na hračky, které provázejí dítě od samého narození. Hračky nejsou jen věcmi sloužícími k pobavení a zabavení dítěte, prostřednictvím nich se děti učí různým dovednostem a rolím. Výzkumy dokazují, že dívkám jsou kupovány hračky tematicky točící se kolem domácnosti, mateřství, oblékání i úpravy vzhledu (v dívčích pokojíčkách často nacházíme z umělé hmoty plačící či čůrající miminka, domečky pro panenky, malou kuchyňku i tolik oblíbené dlouhovlasé panenky Barbie ve večerních šatech). Oproti tomu kluci mají pokoje plné hraček vybízejících k dobrodružství, akci, soutěživosti a sportování (např. stavebnice, auta, zbraně, vláčky nebo sportovní náčiní).³⁶ Můžeme tedy říci, že výběrem a používáním určitých typů hraček podporujeme genderové stereotypy.

³⁴ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 135-136.

³⁵ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 137-138.

³⁶ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 114, 116.

Z výzkumu z 80. let minulého století od I. Možného vyplývají tradiční znaky, kterými se vyznačuje „tradiční žena“ a „tradiční muž“.

Tabulka č. 1

<i>Znaky maximální maskulinity</i>	<i>Znaky minimální maskulinity, tj. feminity</i>
Průbojný	Ostýchavý
Realistický	Romantický
Drsný	Jemný
Rozumový	Citový
Ctižádostivý	Nectižádostivý
Málomluvný	Hovorný
Samostatný	Závislý
Uvážlivý	Impulsivní
Odvážný	Bázlivý
Klidný	Nervní
Se smyslem pro celek	Se smyslem pro detail

Pramen: Alan, J.: Etapy života očima sociologie, Praha 1989, s.144.

Podle takto strukturovaného obrazu mužského a ženského světa je s dítětem již od jeho samého narození zacházeno a je podle něj posuzováno. Chlapci se mají prosadit, třeba i násilím, dostává se jim pochvaly, když se projevují tvrdě, aktivně a odvážně. Děvčata se naopak mají chovat jemně, mírně, citlivě, očekává se od nich ochota pomoci, laskavost, vstřícnost, půvabnost – zkrátka děvčátko má být milé.

Dítě do své zkušenosti začleňuje i soubory odlišných znaků matky a otce, projevující se ve standardech výchovného působení a praktik (otec: poučení, pohlavek, zákaz; matka: pochvala, dar, mazlení) nebo povinností či práv (otec: orientace na veřejnost; matka: orientace na domov). Tyto dva odlišné „světy“ jedinec v dospělosti dále předává.³⁷

Dívky jsou v rodině i ve škole mnoha způsoby znevýhodňovány – dostává se jim méně pozornosti než chlapcům, mají méně volnosti. Již od narození se učí typickým způsobům chování, motivům a postojům. Díky této výchově dívkám často chybí dostatek sebevědomí a pocitu vlastní hodnoty ve styku s příslušníky druhého pohlaví. Často se od nich očekává, že si nechají pomoci a nedokáží samostatně zvládat těžké situace běžného

³⁷ ALAN, J. Etapy života očima sociologie.1.vyd. Praha: Panorama, 1989. s. 144.

života.³⁸ Můžeme říci, že je stále ve společnosti zakotven tradiční nebo konzervativní obraz ženy.

3.2 Vliv biologických a sociálních faktorů na poruchové chování mužů a žen

Tato kapitola se zaměřuje na rozdílné mužské a ženské chování, zvláště na chování delikventní. Poukazuje na prokazatelný vztah mezi odlišností výchovy chlapců a dívek a na existující rozdíly v projevech muže a ženy z hlediska biologického.

Je zde nastíněna problematika významných biologických faktorů jako je agrese a pohlavní hormony. Největší rozdíly se objevují v přístupu rodičů i společnosti k agresivitě, kdy se agresivní chování u dívek toleruje mnohem méně než u chlapců. Tento fakt souvisí s již zmiňovanou genderovou rolí, kdy se přece dívka nemůže chovat a prát „jako kluk“. Důležitou roli mezi biologickými příčinami změny psychiky a chování hrají hormony. Je možné se domnívat, že mají vliv na větší citovou labilitu žen.

Jak v této kapitole zjistíme, nelze od sebe odtrhovat biologické a sociální faktory, neboť dochází k jejich vzájemné interakci. Teorie, která zkoumá, jak může kultura a chování jedince ovlivnit biologii a fyziologii a naopak, se nazývá transformativní výklad vývoje genderu. Výstižná je myšlenka Lyndy Birke, že: *„naše těla jsou také sociální a naše zkušenost genderově podmíněného světa a naše angažovanost v něm je zkušeností osob, které žijí v konkrétních tělech.“*³⁹

3.2.1 Ženy a hormony

Slovo „*estrogen*“ pochází z řeckého slova pro „šílenství“. Už tento původ slova nám poukazuje na názor, že ženská psychika a chování jsou diktovány hormony. U žen pár dní před jejich menstruací se objevuje tzv. *premenstruální syndrom, PMS*. Existuje několik případů, kdy vraždící žena byla propuštěna na podmínku, neboť obhájce argumentoval tím, že její násilné chování bylo vyvoláno právě tímto syndromem.

³⁸ KARSTEN, H. Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 77-78.

³⁹ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 90-91.

V premenstruálním období dochází u žen k cyklickému kolísání nálady a mentální pohody v závislosti na menstruačním cyklu.⁴⁰ Výzkumy dokazují, že asi týden před menstruací se u nich projevují i různé fyzické změny, které zahrnují zvýšený výskyt akné, zvýšení či snížení chuti k jídlu, zadržování tekutin, bolesti hlavy, zapomnětlivost a podrážděnost. V této době mají také ženy větší sklon bít děti, páchat trestnou činnost, zanedbávat práci, mít nehody, spáchat sebevraždu a podlehnout bakteriím a virové infekci.⁴¹ Příčina tohoto syndromu může pravděpodobně spočívat v hormonální nerovnováze, při níž vaječníky neprodukují dostatek progesteronu. Progesteron patří mezi tzv. adrenální hormony, které regulují např. alergické reakce, zadržování tekutin a hladinu cukru v krvi.⁴² Zda se tyto fyzické změny, proměny citového stavu, výše jmenované činnosti a skutečnosti opravdu týkají premenstruálního syndromu, studie spolehlivě nepotvrzují.⁴³

Po porodu dítěte se mohou u žen projevit symptomy označované jako poporodní deprese, které se mohou projevovat pocity vlastní nedostatečnosti, viny, únavy a neschopnosti o dítě pečovat. O vážnějších symptomech projevujících se po porodu a označovaných pojmem laktační psychóza je pojednáno v kapitole 4.4 Ženské prohřešky proti zákonu: 4.4.6 Infanticidia. I v období po menopauze se u žen projevují určité mentální změny, vzniká zvýšená únavnost, emoční labilita, klimakterické potíže. Deficit estrogenů je u některých žen spojen se zvýšeným sklonem k depresi, k arterioskleróze, mohou se objevit i poruchy paměti.⁴⁴

Pohlavní hormony nepůsobí jen na tělesnou konstituci, ale i na mentalitu. U žen je závislost mentálních funkcí na pohlavních hormonech výraznější než u mužů. Muž zbavený testosteronu má nejen ochablé svalstvo, ale i mysl: je pasivní, apatický, často unavený. Naopak nadbytek testosteronu může vést nejen k zesílení jejich pohlavních sekundárních znaků, tedy k „zmužštění“, ale i k agresivitě.⁴⁵

⁴⁰ SCHREIBER, V. Hormony a lidská mysl. 1. vyd. Praha: Triton, 2004. s. 59.

⁴¹ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 42.

⁴² RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 87.

⁴³ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 83-85.

⁴⁴ SCHREIBER, V. Hormony a lidská mysl. 1. vyd. Praha: Triton, 2004. s. 59-60.

⁴⁵ SCHREIBER, V. Hormony a lidská mysl. 1. vyd. Praha: Triton, 2004. s. 58,59.

3.2.2 Agresivita

Rozdíl v mírách mužské a ženské kriminality je připisován vrozeně vyšší agresivitě mužů (a to agresivitě přímé, neslovní). Tato fyzická agresivita je pravděpodobně ovlivňována mužským pohlavní hormonem testosteronem. U dívek se spíše objevuje slovní agresivita, „prosociální“ agresivita, tzn. že děvčata stanovují pravidla a hrozí trestem za jejich nedodržení. Pokud se s agresí setkají, ať už ve vlastním chování nebo u druhé osoby, jsou méně ochotné ji uznat a akceptovat a to je často spojeno s pocitem viny, střetu a úzkosti. Vysvětlit si to můžeme tím, že je v dětství u dívek agresivita systematicky potlačována. Ženy pravděpodobně popírají agresi kvůli sociálním tlakům, které je nutí chovat se žensky či podle ideálu dámy. V případě, že ale takové tlaky chybí, mohou se ženy chovat v určitých situacích stejně agresivně jako muži.⁴⁶

Rozdílností pohlaví v oblasti agresivity se potom vysvětlují různé skutečnosti, např. statistika sebevražd, vražd. Těchto forem agresivního chování se více dopouštějí muži. Výraznou převahu mužů v trestné činnosti si Ann Oakley vysvětluje spojitostí trestné činnosti jako takové se sociální situací a spojitostí typu trestného činu se společenským očekáváním, jak se má chovat žena a jak muž.⁴⁷ Nepoměry v trestné činnosti mužů a žen tedy odrážejí větší sklon k agresivitě a poruchovému chování mužů.

3.2.3 Vliv vrstevnických skupin

V předešlé kapitole bylo naznačeno, jak se odlišuje přístup rodičů i společnosti při výchově děvčátek a při výchově chlapců. Jak už bylo zmíněno, tato odlišnost výchovy je dána určitými genderovými stereotypy a utvářením genderových rolí. Děvčata jsou ve všech kulturách pod větší sociální kontrolou ze strany rodičů, učitelů i ostatních dospělých než kluci. Díky tomuto většímu dohledu, mají více příležitostí vstřípit si zábrany k protispoločenskému chování.

Kromě působení rodiny je nutné zmínit i jiné vlivy, v nichž proces socializace pokračuje. Důležitý je např. vliv vrstevnických skupin. Chlapci se mnohem častěji než dívky stávají členy těchto skupin dětí a mládeže přibližně stejného věku a kladou na členství velký význam.⁴⁸ Vrstevnická skupina napomáhá emancipaci mladého člověka. Slouží pubescentům jako opora, díky níž se může postupně zbavovat závislosti na rodinných vztazích. Vrstevníci se stávají neformálními autoritami, které mají značný

⁴⁶ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 83.

⁴⁷ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 56-57.

⁴⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 33.

vliv. Pokud mladému člověku nejsou saturovány potřeby sounáležitosti a podpory v rodině, bude si tyto potřeby uspokojovat v komunitě, která mu je nabídne. Obecně se dá říci, že čím je rodina slabší (neúplná, s „mizejícím otcem“, s deficitem v kulturním a ekonomickém kapitálu), tím povrchněji na dítě působí a tím snadněji ztrácí vliv. Na její místo pak vstupuje vrstevnická skupina.⁴⁹ Sdružování do těchto skupin je přirozenou potřebou mladých lidí, problém nastává v okamžiku, kdy se tato skupina řídí deviantní normou. Pokud je tomu tak, má prvořadý vliv na vznik delikventního chování u dospívajícího dítěte. Antisociální činnost vrstevnických skupin získává často nádech určitého druhu zábavy či soutěživosti, zaplňování přebytečného volného času, potřeby kompenzovat své neúspěchy či frustrující situace všedního dne.⁵⁰

U dívek je to jiné. Oproti chlapcům nemají takovou potřebu začleňovat se do vrstevnických skupin a spíše si vytvářejí pevnější vazbu na rodinu. Muži jsou také v rámci svých životních strategií ochotni podstoupit více rizik a definovat delikvenci pozitivněji, proto je jejich míra delikvence vyšší a vážnější.⁵¹

3.3 Krize rodiny a důsledky výchovného selhání rodičů

Rodina se považuje za nejdůležitější sociální faktor v životě člověka mající zásadní význam pro normální sociální vývoj dítěte. Plní celou řadu funkcí včetně socializačně výchovné a uspokojuje potřebu spolehlivého citového vztahu důležitého pro další mezilidské vztahy v životě. Je místem, kde dítě získává první sociální zkušenosti pro další praktický život, učí se v závislosti na chování rodičů rolím, hodnotám a normám, které v budoucnu napodobuje, popřípadě se s nimi identifikuje. V rodině se mimo jiné vytvářejí i jeho morální představy, které formují jeho budoucí názory, přesvědčení, sociální chování.⁵² Základní a nejdůležitější význam při formování osobnosti mladého jedince má právě rodinné prostředí a správná role rodičů při výchově. Ty jsou také rozhodující pro jeho další mravní vývoj. Rodina, které se nedaří uplatňovat její pozitivní role, se stává rizikovým faktorem pro vývoj dítěte a hlavním činitelem ovlivňujícím vznik deviantního jednání. Jde většinou o rodiny sociálně slabé, případně i rozpadlé, málo soudržné a nefunkční. Je řada

⁴⁹ MOŽNÝ I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. s. 166.

⁵⁰ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2. přeprac. vyd. Praha: Aspi, 2004. s. 385.

⁵¹ MUNKOVÁ, G. Sociální deviace: (přehled sociologických teorií). 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. s. 121.

⁵² MITLÖHNER, M. Selhávající výchovné prostředí z hlediska práva. In Riziková mládež v současné společnosti : sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003. Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. s. 87.

případů, kdy na první pohled vypadá rodina jako dobře situovaná, funkční, ale uvnitř skrývá vážné vnitřní konflikty. Rodinné prostředí zde můžeme definovat jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o dítě.

Příčiny nejvýznamnějších motivů a spouštěcích mechanismů vedoucích nezadržitelně k delikventním činům, stejně jako důvody delikventovy psychické nevyzrálosti, lability a deformace, je vždy nutno hledat už ve velmi raném dětství, např. v delikventově rodinné, zdravotní a sociální anamnéze. Řada výzkumů potvrzuje, že děti vyrůstající v rodinách, kde je mnoho otevřených konfliktů mezi rodiči, mají větší sklon ke kriminálnímu chování oproti dětem vyrůstajících v klidném rodinném prostředí. Zanedbávání dětí vede k jejich citové deprivaci, jejichž důsledky jsou zátěží pro budoucí mezilidské vztahy. Tito jedinci bývají převážně osobnostně nezralí (infantilní). Mívají často problémy se sociální citlivostí, s nedostatkem ohledu k jiným i se sebeovládáním, chybí jim potřebná schopnost sociální adaptace a samostatně za sebe rozhodovat. Delikvent jednak není schopen ani ochoten převzít jakoukoliv odpovědnost, ale také hledá a často i úspěšně nachází pochybení nikoli u sebe, ale téměř vždycky u jiných.⁵³

Škody způsobené citovou deprivací v dětství nemusí být doživotně zcela nenapravitelné. Studie ukazují, že deprivace v raném dětství může být více či méně kompenzována v dalším vývoji. Existuje také něco jako vrozená míra frustrační tolerance, která je u dětí rozdílná. Díky ní se pak každé dítě s deprivací vyrovnává jinak. Stále však platí, že citová deprivace dítěti neprospívá a ve zdrcující většině případů ho poškozuje.⁵⁴

Zanedbávání, které vede k citové deprivaci dítěte, se obvykle dopouštějí rodiče, kteří nejsou na rodičovství z nejrůznějších důvodů dostatečně připraveni. Jsou sami retardovaní, alkoholici či narkomani, žijí v nedostatku a o dítě nemají dostatečný zájem.⁵⁵

V současné době se hovoří o krizi rodiny, tradiční rodiny. V tomto typu rodiny byla role a společenská pozice muže, manžela, otce na jedné straně a ženy, manželky, matky na straně druhé v souladu s jejich fungováním v rodině a ve společnosti.⁵⁶ Aktivita, funkce a i určitým způsobem sociální status ženy se do značné míry proměnil. Poté, co se pustily

⁵³ NOVOTNÝ, P. Epidemie delikvence. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2006. s. 35.

⁵⁴ MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. s. 183.

⁵⁵ MITLÖHNER, M. Selhávající výchovné prostředí z hlediska práva. In Riziková mládež v současné společnosti : sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003. Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. s. 87.

⁵⁶ SAK, P. Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. s. 221.

za typicky mužskými životními cíli, začaly často zanedbávat tradičně jim dané ženské životní cíle a role.

I role otce jako živitele a nezpochybňované hlavy rodiny byla novou rodinnou i společenskou praxí postupně oslabována a zpochybňována. Stále více slábne význam otcovského vzoru a otcovské autority.⁵⁷ Muž je v průběhu 20. století v rodině odsouván do pozadí a jeho role se v každodenním životě stává stále více nejasnou. Jedni z rodin mizí v důsledku rozvodů (zmizelí otcové), druzí jsou v rodinách fakticky nepřítomni v důsledku svého vysokého pracovního vytížení (nepřítomní otcové), i když formálně v rodině figurují.⁵⁸ Dochází k tomu, že u mnoha mužů se vytrácí aktivní odpovědnost za rodinu. Fakticky přenechávají odpovědnost manželkám, které jsou jednak také zaměstnané a jednak udržují v provozu domácnost, v níž jsou hlavní pracovní silou.⁵⁹

Zmatení mužských i ženských rolí, rozvrácené nebo silně destabilizované rodiny, to vše navozuje neúspěch a chaos především při výchově dětí. Rozvrat rodiny provokuje v nezralé dětské psychice řadu traumat a pocity křivdy, které budou sice po jistém čase zapomenuty, jenomže z nich plynoucí emoční poškození zůstane už definitivně nezvratné. „Finální výchovné výsledky rozvrácených rodin jsou v některých ohledech doslova děsivé, zejména když produktem rodinné výchovy bývají dosud psychicky nedozrálí, a přesto už dospělí lidé bez ochoty převzít odpovědnost sami za sebe, natož dokonce za jiné, lidé bez schopnosti nalézt životní cíl, občané bez emočního, hodnotového a charakterového ukotvení, osobnosti bez potřeby být prospěšné, zato však s nadměrnou silnou chutí takzvaně si užít života, lidé toužící dostávat a brát, jenže bez snahy něco protihodnotou nabídnout a bez ochoty cokoli poskytnout.“⁶⁰

Rozvrat rodiny nemusí nutně znamenat jen rozvod, který je jediným právním prostředkem zániku manželství za života manželů. Ukončení anebo dlouhodobé přerušení manželského soužití může být způsobeno opuštěním rodiny jedním z partnerů, dále dlouhodobou nepřítomností jednoho z manželů (např. uvězněním, dlouhodobým pobytem v cizině atd.), zánikem některé z hlavních funkcí manželství pro fyzickou, emocionální anebo mentální patologii jednoho z partnerů, či případem tzv. rodiny vyprázdněné skořápky, kdy pár spolu dále bydlí, ale neposkytuje si emocionální podporu. Častý je také

⁵⁷ NOVOTNÝ, P. Epidemie delikvence. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2006. s. 31

⁵⁸ Kol. autorů. Abc feminismu. [online] Brno: Nesehnutí, 2004, s. 45. [cit. dne 6.5.07]. Dostupné z: <http://zenskaprava.ecn.cz/cz/publikace.html>

⁵⁹ SAK, P. Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. s. 222-223.

⁶⁰ NOVOTNÝ, P. Epidemie delikvence. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2006. s. 31

případ tzv. rodičovského manželství, která vzniká pokud zaniknou všechny funkce rodiny kromě sdílené odpovědnosti za výchovu dětí.⁶¹

Na zvýšený podíl mladých delikventů má vliv nejen absence otcovy autority v rodině, ale rozhodující může být spíše právě nestabilita výchovného prostředí způsobená buď častým střídáním partnerů matky a/nebo chudobou. Nemůžeme říci, že děti, které jsou vychovávány bez otce mají horší chování a prospěch. Pravdou ovšem je, že chudé děti mají horší chování a prospěch.⁶² Také platí, že děti vyrůstající bez otce se častěji stávají dětmi chudými, neboť rodinné domácnosti matek samoživitelek a jejich dětí patří k jedněm z nejskromnějších. Touto „chudobou“ není myšlen nedostatek jídla, absence základních materiálních potřeb či bezdomovectví. Jde o omezení finančních prostředků, které neplynou ze dvou příjmů. Mnohdy se totiž může stát, že pokrevní otec neplatí na své dítě alimenty. V dnešní době může být za chudé dítě označeno svými vrstevníky i to, které třeba jen nenosí značkové oblečení a nevlastní mobilní telefon.

Rodiče si často neuvědomují, že chybnou nebo nedostatečnou výchovou lze jednou provždy deformovat charakter a hodnotový systém dítěte. Často se stává, že plnoletý, ovšem nezralý jedinec, poznává svět a jeho zákonitosti povětšinou jen postupem pokus–omyl. Tento jedinec nemá zafixované mravní normy a mnohdy si ani neuvědomuje, že spáchal protispolečenský skutek. *„Většina zadržených pachatelů vypovídá před orgány činnými v trestním řízení, že vlastně zprvu ani nevěděli, že se dopouštějí trestné činnosti, nebo že si neuvědomovali její nebezpečnost, což je někdy pravda, protože v hodnotovém systému provinilce nebyl vůbec vytvořen respekt k cizímu majetku, k cizímu životu, k cizím zájmům, názorům a právům.“*⁶³

Kromě nefunkčnosti rodiny a jejich negativních jevů má vliv na výskyt sociálně-patologických jevů, kriminality dětí a mladistvých ještě celá řada faktorů: např. užívání alkoholu a ostatních návykových látek, vedení dětí ve škole, naplnění jejich volného času zájmovými aktivitami, skupiny vrstevníků, agresivní vliv konzumní kultury, negativní vliv médií a reklamy, nedostatečné vytváření pozitivního sociálního klimatu na školách i nedostatečná podpora výchovy ke zdravému životnímu stylu.⁶⁴

⁶¹ MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. s. 204.

⁶² HAŠKOVÁ, H. Mateřství v neúplných rodinách. Gender – rovné příležitosti [online] Roč. 3, č. 4/2002. s. 15 [cit. dne 30.4.07]. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/download.php>.

⁶³ NOVOTNÝ, P. Epidemie delikvence. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2006. s. 33.

⁶⁴ VANČUROVÁ, L. Příčiny krizového chování mladé generace. In Riziková mládež v současné společnosti : sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003. Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. s. 85-86.

4. Ženy - hříšnice

„Jenom žena ví, čeho je žena schopna.“

Maughan William Somerset⁶⁵

Tato kapitola se soustředí na problematiku ženské delikvence. Nejprve jsou zde krátce nastíněny různé teorie kriminality žen a další možné výklady, které se snaží objasnit příčiny nízkého podílu žen na kriminalitě. Další část této kapitoly se již věnuje konkrétním trestným činům. Jsou zde načrtnuty odlišnosti kriminality žen od kriminality mužů a vysvětleny důvody, proč některé trestné činy jsou pro ženy spíše typické než jiné.

4.1 Teorie kriminality žen

Jednou ze základních otázek, kterou řeší kriminologie je: *Kdo páchá trestné činy?* Tradiční odpověď zní: *Muži, zejména mladí.* Tato odpověď obecně platí v povědomí kriminologů i veřejnosti.

Kriminalita žen a ženských obětí byla tradičně pojímána pouze z mužské perspektivy, neboť byla zkoumána, popisována a hodnocena právě mužskou částí populace. Nebyla dostatečně respektována její specifika vyplývající z faktu odlišného pohlaví. V angloamerických literaturách existuje pojem *gender ratio problem*, vyjadřující skutečnost, že kriminalita je podle dlouhodobých statistických přehledů i výzkumů latentní kriminality na celém světě výrazně mužskou záležitostí.⁶⁶

Od 70. let minulého století se však postupně začíná tato představa měnit. Vzniká řada kriminologických teorií, která se snaží tuto problematiku vysvětlit. V této době dochází k vydání dvou knih: *Sisters in Crime*⁶⁷ od Fredy Adler a *Woman and Crime*⁶⁸ od Rity James Simon. Obě autorky shodně tvrdily, že zjištěné změny v míře a povaze ženské zločinnosti jsou logickým výsledkem hnutí za emancipaci žen. „*Je snad takový div, že*

⁶⁵ Cituj.cz. Největší český archiv citátů a přísloví. [online] [cit. dne 4.5.07]. Dostupné z: <http://cituj.cz/Citaty/pg-9/kat-124.aspx>.

⁶⁶ KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 115-116.

⁶⁷ ADLER, F. Sisters in crime. New York: McGraw-Hill. 1975.

⁶⁸ SIMON, R. J. Women and Crime. Washington, DC: U. S. Government Printing Office. 1975.

v okamžiku, kdy ženy získaly mužské možnosti, snaží se získat status – ať už v občanském životě, nebo ve světě zločinu – zavedenými mužskými hierarchickými cestami?“⁶⁹

Především starší kriminologické teorie se snažily nalézt souvislosti mezi výrazně nižší kriminální aktivitou žen a její slabší tělesnou konstitucí, osobnostní pasivitou, méně vyspělou psychikou a menší brutalitou. Mezi nejvýznamnější zastánce této **biologické teorie** patřili C. Lombroso a G. Ferrero. Tvrdili, že nízký počet delikventek je poukazem na celkově opožděnou evoluci žen a také na biologická specifika žen (menstruace, těhotenství, mateřství či klimakterium). Podle nich je žena nedostatečně vyvinutá bytost, proto je méně senzibilní než muž. To by však znamenalo, že by se měla dopouštět kriminality ve větší míře než muži, proto prohlašovali, že prý ženy nahrazují kriminální činnost prostitutí. Lombroso charakterizuje rozenou pachatelku zločinu jako ženu s maskulinními rysy - „*s nedostatkem mateřského instinktu a naopak zesíleným pohlavním pudem, sklonem k tuláckému životu, zálibám v mužských sportech, náruživostech, v mužském oděvu aj.* Uvádí: „*Tyto vlastnosti, charakteristické pro muže, způsobují ztotožnění žen s muži, činí je vlastně napůl muži. Ženy jsou rozenými zločinci zřídka, pokud už se však žena rozený zločinec vyskytne, je horší než muž, je fakticky monstrem, vyznačuje se větší krutostí, mstivostí, hrabivostí, také větší vitalitou a necitlivostí k bolesti. Kombinuje v sobě ty nejhorší vlastnosti muže i ženy.*“⁷⁰ Tvrdí, že rozená delikventka má nedostatečně vyvinutý mateřský pud, a proto „psychologicky a antropologicky“ více odpovídá mužskému než ženskému pohlaví. Lombroso se zmiňuje i o tom, že kriminalita žen je někdy též důsledkem špatné rodinné výchovy.⁷¹ Tato teorie je zároveň oním „mužským“ viděním ženské kriminality. Pokud žena spáchá zločin, za který jsou většinou odsuzováni muži, je jí vytýkáno jednak to, že to udělala a jednak fakt, že je žena. A protože se to neslučuje s pojetím ženy jako představitelky mírnějšího, něžnějšího a slabšího pohlaví, je považována za „zrůdu“.

Biologické teze nemohou vysvětlit, proč je zatížení kriminalitou ženského pohlaví v průběhu historie i mezinárodně velmi rozdílné. Prostorové a časově podmíněné variace nutí proto k tomu, aby se usuzovalo na specificky sociálněkulturní podmíněnosti jako vysvětlení pro nízkou ženskou delikvenci.

⁶⁹ Adler, F. *Sisters in Crime*. New York: McGraw-Hill. 1975. Cit. dle: Renzetti, C. M. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 326.

⁷⁰ Lombroso, C., Ferrero, W. *Female Offender*. New York: Philosophical library, 1958, s. 152. Cit. dle: Urbanová, M. *Ženská delikvence jako sociální jev*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 22.

⁷¹ VÁLKOVÁ, J. *Kriminalita žen*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. s. 28-29.

Sociálně orientované teorie hledaly odpovědi v rozdílné sociální roli a společenském postavení ženy, které jsou v naší společnosti pevně zakotveny. Ty jí dávají méně příležitostí ke spáchání kriminality. Pokud však trestný čin spáchá, hrozí jí mnohem větší stigmatizace a zavržení, než jak tomu bývá v případě delikventního muže. Podle sociologických teorií je nejvýznamnějším činitelem, který působí na vznik a vývoj kriminality sociální prostředí, v němž dochází k formování člověka, jeho socializaci a přípravě na budoucí role ve společnosti.

Sociálněvědecký přístup sledoval Otto Pollack (50. léta 20. století)⁷². Tvrdil, že v kriminalitě žen mají biologické faktory význam, nicméně se uplatňují z největší části ve vzájemném vztahu se sociálními faktory. Snažil se nízký podíl ženské kriminality vysvětlit tím, že předpokládal, že kriminální aktivity ženského pohlaví jsou ve skutečnosti sotva menší než kriminální aktivity mužského pohlaví. Ženy jsou ovšem řidčeji odhaleny, usvědčeny a odsouzeny. Podle Pollacka jsou ženy rafinovanější než muži, při trestné činnosti fungují spíše jako návodkyně a pomocnice. Fakticky muže vmanipulují do kriminálních aktivit.

Z hlediska zvláštností psychiky pachatelů se snaží kriminální chování vysvětlit **psychologicky** orientované **teorie** kriminality. Někteří autoři se domnívají, že ženy se trestných činů dopouštějí zejména z emočních důvodů, u mužů však jde o důvody hlavně sobecké, odrážející jejich egoismus, panovačnost, chamtivost a surovost.

V rámci sociální psychologie autoři (např. J. Bourquin, D. Wiersma)⁷³ zkoumáním mladistvých zjistili, že jejich trestná činnost byla důsledkem zanedbávání vlastní rodiny, případně i zavrhnutím. Kriminální chování bylo pravděpodobně psychickou reakcí, pomstou a agresí vůči této sociální skupině, která jim nepřiznala postavení, citové zázemí a oporu. Nižší kriminální aktivitu žen si vysvětlovali větší etickou a mravní vyspělostí žen oproti mužům.

4.2 Příčiny nízkého počtu delikventních žen

V této kapitole se zaměříme na fakt, že statistiky vykazují nižší počet odsouzených žen než odsouzených mužů a zjistíme, zda opravdu mají ženy „nižší“ delikventní jednání. Příčiny, proč je tomu tak, mohou být různé.

⁷² VÁLKOVÁ, J. Kriminalita žen. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. s. 29, 37.

⁷³ VÁLKOVÁ, J. Kriminalita žen. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. s. 33.

Ann Oakley uvádí: „*Je velmi pravděpodobné, že poměrně nízký počet mladých žen mezi odsouzenými je výsledkem toho, že soudy jsou k ženám, zejména k mladým ženám, shovívavější.*“⁷⁴ Odborníci upozorňují, že ženy jsou pachatelkami mnohem většího počtu trestných činů, než se na první pohled zdá.

Současná kriminologická teorie uvádí dva směry možného výkladu příčin malého podílu žen na kriminální činnosti: ženy se chovají buď skutečně méně kriminálně, nebo se potajmu chovají stejně kriminálně jako muži, ale už jsou ze strany trestněprávních orgánů sociální kontroly méně odhaleny a odsouzeny. Podle Gerlindy Šmausové⁷⁵ (1940) jsou obě tvrzení do jisté míry správná.

Ženy mají takovou výhodu, či takové štěstí, že se jim často podaří čin utajit a to zejména čin, který je „typický“ spíše pro muže – poškozování majetku, odcizení motorových vozidel, skupinové rvačky. Pokud tedy není (potenciálně protiprávní) chování určitého člena společnosti odhaleno, obžalováno a odsouzeno, nestane se „kriminálním“. Typy trestných činů spáchaných muži a ženami úzce souvisejí s pojetím maskulinity a feminity v dané společnosti. Trestné činy tedy odrážejí typ osobnosti a sociální role příslušné k danému pohlaví.

Ve svém článku Trestní právo a kriminalita žen Gerlinda Šmausová podotýká, že nízkou kriminalitu žen nelze vysvětlit z jejich role, např. typickou ženskou pasivitou, nýbrž z předpisů trestního práva, které se zřejmě nezajímá o chování v pozicích, které jsou obsazovány převážně ženami.⁷⁶ Na absurdní myšlence: „*Kdyby bylo trestní právo prostředkem, které by chtělo prosadit správnou výchovu dětí nebo správné stravování v domácnosti, pak by vězení možná byla přeplněna ženami*“⁷⁷ chce znázornit to, že by se i ženy, přes svou jim stále připisovanou pasivitu, mohly chovat kriminálně, kdyby trestní právo mělo v úmyslu tento sektor společenské dělby práce kontrolovat. Můžeme ovšem říci, že vztah soudu k mužům a k ženám jako k pachatelům trestné činnosti odráží pojetí mužské a ženské role (soud je např. ochotnější uvěřit, že dívku ke zločinu „navedl“ chlapec).⁷⁸ Je prokázané, že: „*Stejný delikt bývá méně často kvalifikován jako trestný čin, když ho spáchá dívka, než když ho spáchá chlapec.*“⁷⁹

⁷⁴ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 57.

⁷⁵ ŠMAUSOVÁ, G. Trestní právo a kriminalita žen. Právník, 1992, č. 3-4, s. 264-280.

⁷⁶ ŠMAUSOVÁ, G. Trestní právo a kriminalita žen. Právník, 1992, č. 3-4, s. 267.

⁷⁷ ŠMAUSOVÁ, G. Trestní právo a kriminalita žen. Právník, 1992, č. 3-4, s. 267.

⁷⁸ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 58.

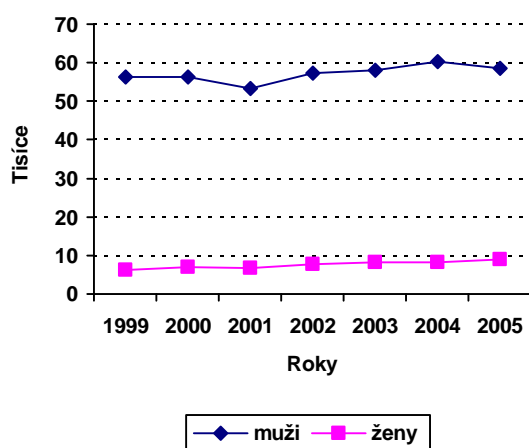
⁷⁹ BADINTER, E. Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 68.

Krutost dívek dosud vyvolává rozpaky a často jí nejsme schopni uvěřit. Tento fakt si můžeme vysvětlit staletými předsudky, které v nás přežívají. Obraz dětství je ztotožňován s obrazem nevinnosti, proto pro nás byla agresivita dětí dlouhou dobu nepochopitelná, stejné je to i s brutalitou dívek.

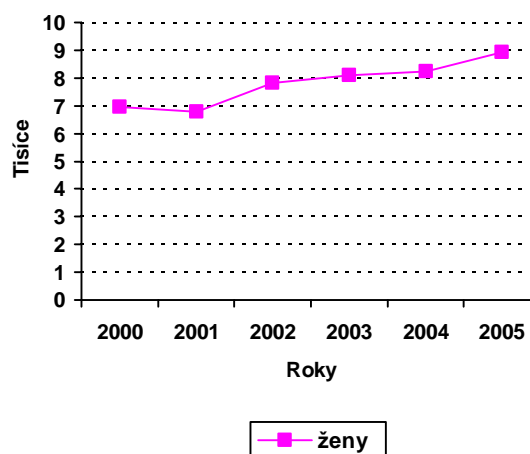
Soudci často při výměře trestu přihlídnou k tomu, že ženy patří do domácnosti a k dětem a ne do vězení. Nejde ovšem o akt „rytířskosti“, nýbrž o logicky zhodnocenou skutečnost, že na rozdíl od mužů, které je možno odsoudit i k trestu odnětí svobody, aniž by to nutně muselo znamenat absenci rodiče pro některé děti, neexistuje rezervní armáda žen, která by převzala funkce manželek a matek. Soudcové jsou si dobře vědomi, jak drahá je a kam vede subsidiární péče státních institucí.⁸⁰

Na Grafech č. 1 a 2 můžeme sledovat rozdílnost v počtu odsouzených žen a mužů za vybrané roky. Jak je na první pohled patrné, počet odsouzených mužů převyšuje číslo padesát tisíc, oproti tomu u žen se číslo pohybuje okolo sedmi až devíti tisíci. Rozdíl je tedy markantní a výše zmiňované teorie jen potvrzuje.

Graf č. 1: Srovnání počtu odsouzených mužů a žen

Graf č. 2 : Počet odsouzených žen

Pramen: Ministerstvo spravedlnosti České republiky⁸¹

Narušitelky zákona jsou často schopny se vyhnout trestnímu stíhání, protože přesvědčí policii či soud, aby jejich počínání viděli v jiném světle. Jedná se o tzv.

⁸⁰ ŠMAUSOVÁ, G. Trestní právo a kriminalita žen. Právník, 1992, č. 3-4, s. 275.

⁸¹ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Statistické ročenky. [online] [cit. dne 17.4.2007]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?k=3397&o=23&j=33&d=47145>.

„nepsanou dohodu mezi pohlavími“, která přisuzuje ženám úlohu náladových a rozmarných bytostí, jež však na druhé straně potřebují, aby je muži chránili.⁸²

Můžeme ještě poukázat na další bariéru ve vstupu žen do světa zločinu, které vytvářejí stereotypy fungování delikventních skupin v něm působících. Ženy se jen zřídka organizují do různých gangů a skupin. „*Organizovaný zločin není zaměstnavatelem, který by poskytoval rovné příležitosti. (např. Italská mafie proslula svou tradiční patriarchální strukturou. Mafie je „exkluzivní pouto mezi muži založené na tajemství a násilí.“*“⁸³ Tyto organizace ovládající kriminální podsvětí jsou založené na mužských principech, uplatňuje se zde moc, síla, autorita, tedy atributy, které se považují za spíše mužské. Tradičními koncepcemi je dáno, že ženě tyto znaky spíše nepřísluší, a proto by v těchto ohledech byla pokládána za „slabší článek“.

Je řada případů, kdy ženy místo vězení dostaly jen podmíněný trest s tím, že podstoupí psychoterapii. Ženské pachatelky bývají tedy považovány za šílené, depresivní, pomužštělé, bývají jim přisuzovány mentální nemoci, hormonální nebo chromozomální poruchy. Tuto tezi o mírnějším zacházení s ženskými pachatelkami v institucích sociální kontroly napadá Frances Heidensohn⁸⁴. Říká, že: „*žena vlastně podstupuje jakýsi dvojitý trest: jeden za porušení pravidel a druhý za porušení sociální role. Žena tedy selhává nejen jako občanka, ale především jako matka.*“⁸⁵ Stejný názor vyslovuje i Lena Dominelli: „*Ženské pachatelky zažívají dvojí útlak, protože jsou souzeny pro jejich přečin a zároveň proto, že přestoupily sociální tabu o ženách – „strážkyních morálky“.*“⁸⁶ Soudí, že ženy, které nepatří do stereotypu o mírné povaze žen, považuje společnost za nutné izolovat, zatímco u mužů je do jisté míry odchylka od norem posuzována jako „přirozený“ jev. Proto je častou strategií, jak se vyrovnat s delikventkami, medikalizace problému. To znamená, že problémové ženy častěji než muži dostávají léky ke kontrole jejich chování. A to co je u muže kvalifikováno jako agresivita, je v případě žen předefinováno na hysterii a neurózu.

⁸² GIDDENS, A. Sociologie. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. s. 211.

⁸³ URBANOVÁ, M. Ženská delikvence jako sociální jev: sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty MU v Brně, dne 4.11.2004. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 27.

⁸⁴ HEIDENSOHN, F. The Deviance of Women. 1968.

⁸⁵ MUNKOVÁ, G. Sociální deviace: (přehled sociologických teorií). 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. s. 121.

⁸⁶ Dominelli, L. *Feminist Social Work Theory and Practice*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave. 2002. Cit. dle Janebová, R. Gender aspekty v sociální práci s rizikovou mládeží. In Riziková mládež v současné společnosti: sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003. Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. s. 59.

Názor, že příčinou kriminality žen je duševní porucha zastával také např. C. R. Cloninger, H. J. Eysenck a další.⁸⁷ Domnívali se, že faktorem vedoucím k trestnému chování je jednak hysterie, jednak melancholie nebo i sexuální frustrace a neuróza žen. Ani Gerlinda Šmausová nevidí v umístění ženy do Psychiatrické léčebny mírnější či „lepší“ způsob trestu. Podotýká, že civilně právní rozsudek smrti se nazývá „zbavení svéprávnosti“, neboť v „blázincích“ pacientky ani nemají možnost státněprávního odvolání.⁸⁸

Ženské kriminální chování není posuzováno jako „chování“ nebo „čin“, nýbrž jako psychická odchylka nebo dokonce jako hormonální porucha a to znamená jako „stav“. Ženy se chovají vždy ovlivněny přírodou bez ohledu k normám, veškeré deviantní chování se interpretuje jako odchylky od reprodukční funkce. Deviantní chování žen je definováno jako chování osob, které nevědí, co chtějí a co dělají, což je tedy definice psychiatrická. Proto je ženy třeba léčit a muže, kteří se naopak chovají buďto konformně s trestním právem anebo proti němu, trestat.

4.3 Příčiny vzrůstu ženské kriminality v posledních desetiletích

V posledních desetiletích byl zaznamenán rozšířený vzrůst ženské kriminality, ale jen ve své nenásilné, nepřilíš závažné majetkové části. Tuto tendenci lze nejvíce sledovat v mnoha vysoce industrializovaných zemích Západu a Dálného východu. Proč se tomu tak děje se snaží vysvětlit společenskovední teorie. Nabízí se převážně tři přístupy:

- teze emancipace
- domněnka ekonomických potřeb
- změněná socializace a neformální sociální kontrola, které zahrnují i změněné příležitosti a rozšířená volná pole jednání pro ženské pohlaví.⁸⁹

V poslední době se také velmi rozmáhá násilí, jehož se dopouštějí nezletilé dívky. Jsou známy případy, kdy delikventkami (či dokonce vražedkyněmi) byla již čtrnáctiletá děvčata. Je jisté, že i když se formy násilí mohou u chlapců a dívek lišit, rizikové faktory jsou u obou kategorií srovnatelné: násilí a agresivita v rodině, potíže s učením, problémy s psychikou a nedostatek sebedůvěry. Důvody k agresivnímu a násilnému chování jsou

⁸⁷ VÁLKOVÁ, J. Kriminalita žen. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. s. 34.

⁸⁸ ŠMAUSOVÁ, G. Trestní právo a kriminalita žen. Právník, 1992, č. 3-4, s. 277.

⁸⁹ KAISER, G. Kriminologie: Úvod do základů. 9. vyd. Praha: C.H. Beck, 1994. s. 206-207.

u obou pohlaví stejné. Panuje názor, že pro ženy je toto jednání jedním ze způsobů, jak vzdorovat nadvládě mužů. Tento úsudek ovšem neříká o ženské delikvenci vše, neboť dívky své útoky obracejí především proti jiným dívkám a ženám. Podle mínění některých odborníků jde o určitou formu emancipace a v určitém smyslu je normální, že se dívky chtějí vyrovnat chlapcům i v agresivitě. Nemůžeme ale jen říci, že společnost je nakažena modelem mužské nadvlády, jemuž se dívky přizpůsobují, neboť je zde ještě jedna důležitá skutečnost a to, že násilí mladistvých se převážně soustřeďuje do kulturně a sociálně nejchudších městských čtvrtí. Jak říká socioložka Elizabeth Badinter: „*Právě bída, jejímiž průvodními jevy bývají často závažné psychické poruchy, bývá hlavním zdrojem všech frustrací, z nichž se rodí násilí. Frustraci – dnes větší pro chlapce než pro dívky ve společnosti, která lidi posuzuje podle jejich ekonomické a osobní úspěšnosti – budou v naší společnosti, která vyhlásila rovnost pohlaví, stále více pociťovat i dívky. Lze tedy počítat s tím, že násilí dívek bude nadále růst v důsledku tlaků sociální a sexistické povahy, které zdaleka nemusí být tlaky jedinými...*“⁹⁰

4.4 Ženské prohřešky proti zákonu

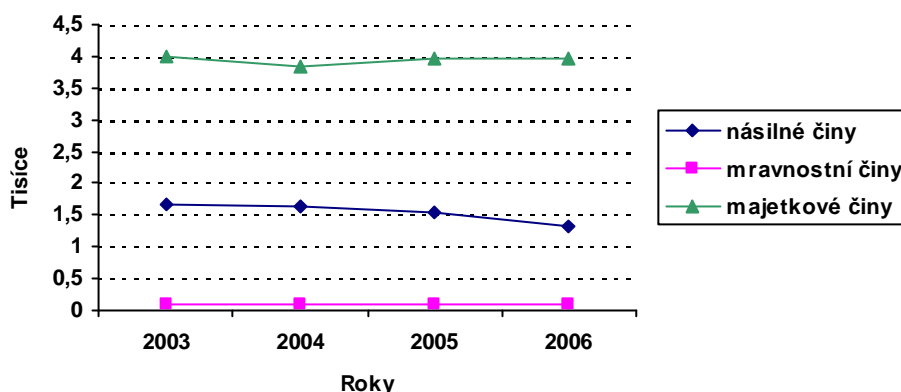
V Ústavě České republiky je zakotven následující text: „*Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“⁹¹ Tato podkapitola se zabývá porušováním tohoto pravidla.

Je zde pojednáno o vybraných druzích trestné činnosti v kontextu žena jako pachatelka. Text doplňují statistické údaje převzaté zejména ze statistik Ministerstva vnitra ČR. Podíl žen na jednotlivých trestných činech vykazuje značné rozdíly, což dokládá Graf č. 3. Ukazuje nám, že angažovanost žen na kriminalitě se významně liší podle povahy deliktů. Nejfrekventovanější jsou majetkové delikty, zejména krádeže prosté. Naopak mravnostních činů se ženy dopouštějí v poměrně malé míře. Příčiny, proč je tomu tak, jsou v této části textu analyzovány.

⁹⁰ BADINTER, E. Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 70.

⁹¹ PAVLÍČEK, V., HŘEBEJK, J. Ústava a ústavní řád České republiky : komentář. 2. dopl. a podstatně rozš. vyd. 1. díl. Ústavní systém. Praha: Linde, 1998. s. 57.

Graf č. 3: Počty stíhaných žen z hlediska různých druhů spáchaných trestných činů (z let 2003-2006)

Pramen: Ministerstvo vnitra České republiky⁹²

4.4.1 Prostituce

Mezi vyloženě specificky ženské prohřešky proti zákonu patří *prostituce*, která bývá často označována jako nejstarší řemeslo světa. Zároveň k této činnosti jsou dívky a ženy také asi nejvíce a nejdéle nuceny! Jisté je, že toto „řemeslo“ se neprovozuje za účelem sexuálního uspokojení, ale pouze z důvodů ziskových přínášejících snadný a rychlý výdělek.⁹³ Dívky provozující prostituci pochází většinou z neúplných nebo rozvrácených rodin. Často ještě nedospělé utekly z domova a prostituce se pro ně stala prostředkem k obživě. Mnoho zvláště mladých dívek můžeme spatřit, jak postávají téměř po celý rok na mezinárodních silničních tazích, kde nabízejí své služby převážně cizincům nebo solventním podnikatelům. Potencionálním zákazníkům je poskytováno sexuální uspokojení také v zábavních nočních podnicích, či dalších zařízeních hotelového typu.

Otázka prostituce jako sociálněpatologického jevu, na který se váže řada sociálních, zdravotních, bezpečnostních a dalších rizik, není právním řádem České republiky komplexně řešena. Jsou postihovány jen „doprovodné“ jevy související s prostitucí nebo následky na objektu ochrany. Mohou být trestány za kuplířství, příživnictví nebo porušování pracovní kázně. Také se mohou dostat do konfliktu se zákonem za ohrožování pohlavní nemoci.⁹⁴ Významné v tomto ohledu bylo usnesení zákona č. 128/2000 Sb. obcích (§ 10), ve kterém je zakotvena pravomoc obce ukládat v samostatné působnosti obecně závaznou vyhlášku „k zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku; zejména

⁹² Statistika kriminality [databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. [cit. 17.4.2007]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

⁹³ CHMELÍK, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. s. 55.

⁹⁴ CHMELÍK, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. s. 56,67.

*může stanovit, které činnosti, jež by mohly narušit veřejný pořádek v obci nebo být v rozporu s dobrými mravy, ochranou bezpečnosti, zdraví a majetku, lze vykonávat pouze na místech a v čase obecně závaznou vyhláškou určených, nebo stanovit, že na některých veřejných prostranstvích v obci jsou takové činnosti zakázány“.*⁹⁵

Samotná prostituce se tedy nepovažuje za trestný čin, mohli bychom říci, že jde spíše pouze o mravní přestupek. Ženy, které ji provozují, používají k získávání zákazníků typicky ženské zbraně: nápadné nalíčení, provokativní, dráždivé, barevně výrazné oblečení, provokující gesta či svůdný úsměv. Pomocí těchto prostředků snadněji přilákají mužskou část populace, a proto je plně využívají. Své zákazníky získávají zdůrazňováním své sexuality a ženských rysů a jimi se také danému muži oddělují od reality a běžného života. Muži necítí pocit provinění či studu, nemyslí si, že by dělali něco špatného, neboť si myslí, že tyto „lehké ženy“ to tak chtějí a jsou za to placeny. Jedním ze znaků prostituce je, že se nabízející a klient neznají. Vše probíhá velmi rychle, protože se platí právě za čas. Jde v podstatě o obchod s hrou a rolemi. Muži jsou zde v roli zákazníků platící ženám, které jim nabízejí určitý druh služeb. Ženám, jež jsou zde v roli vyzývavých, sexy obchodnic.

Vedle případů provozování prostituce na základě vlastního rozhodnutí jsou mnohdy ženy a dívky k prostituci nuceny. Těchto případů stále více přibývá. Jde o tzv. obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku neboli „obchodování s bílým masem“. Kromě obchodování se ženami jsou velmi rozšířené případy, kdy jsou obětmi i děti. Na podporu obětí obchodu se ženami vznikla v roce 1995 česká nezisková organizace La Strada.⁹⁶ Jejím cílem je pomoci těmto osobám znovu nalézt své místo ve světě, hájit jejich práva a lidskou důstojnost. Mimo jiné se zaměřuje na prevenci a informování odborné veřejnosti o této problematice. Česká La Strada je součástí mezinárodní sítě působící v devíti evropských zemích (Nizozemí, Bosna a Hercegovina, Polsko, Bulharsko, Moldávie, Makedonie a na Ukrajině).

Různé mezinárodní studie uvádějí, že ročně je celosvětově obchodováno se 700 tisíci až 2 miliony osob, přičemž s 300 až 500 tisíci osobami je každoročně obchodováno v rámci Evropy. Podle nejaktuálnější studie Mezinárodní organizace práce (ILO) je na

⁹⁵ Portál veřejné správy České republiky. [online] [cit. 3.5.07]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/699.

⁹⁶ La Strada. [online] Dostupné z: <http://www.strada.cz/cz>.

celém světě 12,3 milionu osob obětí nucené práce, přičemž z tohoto počtu je 2,4 milionu osob zároveň obětí obchodu s lidmi za tímto účelem.⁹⁷

V České republice je ročně za trestný čin obchodování se ženami odsouzeno kolem 10 – 20 osob (viz tabulka č. 2). Příčinou, proč tento trestný čin nepatří k častým soudním agendám, je nesnadné dokazování a také obava obětí svědčit.⁹⁸

Tabulka č. 2: Obchodování se ženami (§ 246 trestního zákona)

Rok	Stíháno osob	Obžalováno osob	Odsouzeno osob celkem	Z toho odsouzeno žen	Trestné činy
1997	26	21	9	2	12
1998	27	25	5	1	9
1999	64	56	25	4	29
2000	35	31	16	2	16
2001	34	33	15	3	17

Pramen: Obchodování se ženami z pohledu České republiky⁹⁹

4.4.2 Domácí násilí

Když slyšíme o domácím násilí, zcela jistě nás napadne, že agresorem je muž. Opak však mnohdy může být pravdou. Z páchání manželského násilí už nejsou obviňováni pouze muži, pachatelkami se v dnešní době stávají často i ženy. Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec a zároveň je vysoce latentní. Je nutné odlišit fyzické a psychické násilí. Právě v psychickém útlaku figurují především ženy. Verbální agrese je stejně zraňující jako agrese fyzická, i když v jiném slova smyslu. Agresor užívá proti své oběti hrubých nadávek, sprostých urážek, výsměchů, hrozeb a zastrasování. Může jí také dávat dostatečně najevo, že je to osoba nadbytečná, zbytečná a bezcenná, nebo jí odepírat oblíbené činnosti či předměty.

Pokud jde o fyzické násilí, na veřejnost se mnohdy případy žen, které fyzicky napadají muže, nedostávají kvůli naprostému mlčení „bitých mužů“. Ženy jsou z hlediska genderu všeobecně vnímány jako jemná, bázlivá, po fyzické konstrukci slabší stvoření, a proto představa muže, kterého manželka bije je nemyslitelná. Na tyto muže může být

⁹⁷ Ministerstvo vnitra České republiky. Bezpečnost a prevence: Obchod s lidmi. [online] [cit. dne 6.5.2007]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=9462.

⁹⁸ TRÁVNÍČKOVÁ, I., LUPTÁKOVÁ, M. Obchodování se ženami z pohledu České republiky. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. s. 62.

⁹⁹ TRÁVNÍČKOVÁ, I., LUPTÁKOVÁ, M. Obchodování se ženami z pohledu České republiky. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. s. 62.

potom společností nahlíženo jako na slabochy a „bačkory“. Genderový konstrukt muže neumožňuje představu, že muž je fyzicky trestán ženou.

Pro týrané ženy existují různé linky bezpečí, specializovaná sdružení (např. Bílý kruh bezpečí, Nadace Rosa, Sdružení Linka bezpečí, DONA linka či) i pomoc policie. Pokud jde o muže, společnost s tímto problémem dosud nepočítá, protože jí výraz „týraný muž“ připadne paradoxní. Statisticky je dokázáno, že muži jsou fyzicky silnější než ženy, proto se předpokládá, že muži jsou schopni násilnému chování své družky kdykoli učinit přítrž. Tito týraní muži však svou fyzickou zdatnost jen málokdy použijí a doufají, že se vše urovná.

Jelikož se v rámci této práce sleduje kriminalita žen, je i domácí násilí pojímáno pouze v kontextu muži jako oběti. Nesmíme ale zapomínat na skutečnost, že v reálném životě právě v tomto násilí muži dominují.

4.4.3 Znásilnění

Tento trestný čin byl v dřívějších dobách definován výlučně jako páchaný muži. Právo neznalo situaci, kdy je útočníkem žena a obětí muž, ani neuznávalo, že pohlavní styk může iniciovat žena. Ovšem od roku 2001 může být podle našeho trestního zákona pachatelem znásilnění i žena. Podíl žen na této trestné činnosti je však stále zanedbatelný. Podle statistik Ministerstva vnitra ČR byly pro znásilnění stíhány v roce 2004 dvě ženy, v roce 2005 a v roce 2006 jedna žena.¹⁰⁰ Ani jedna z pachatelek však nebyla pro tuto trestnou činnost odsouzena.

4.4.4 Majetková trestná činnost

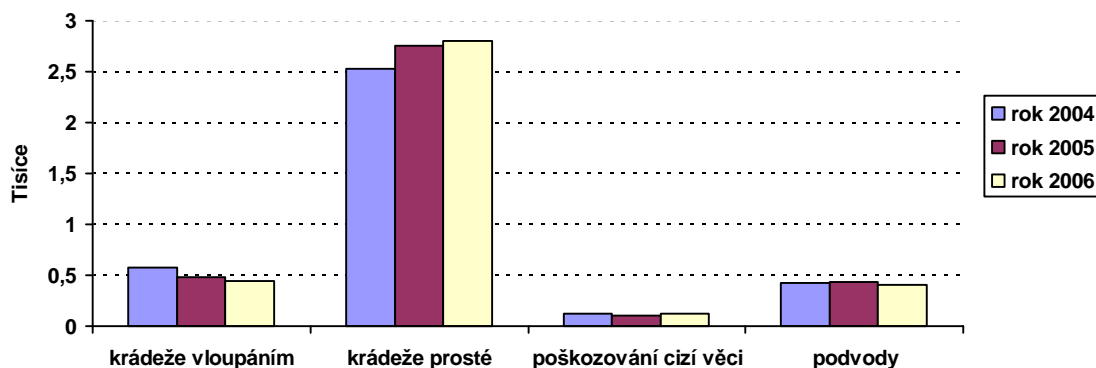
V posledních letech se v některých zemích a u některých oblastí trestné činnosti rozdíl mezi muži a ženami značně snížily. To naznačuje skutečnost, že v moderní společnosti se začíná delikventní chování mužů i žen podobat. U obou pohlaví patří mezi nejčastější trestnou činnost majetková činnost.

Pro kriminalitu žen jsou typické méně závažné majetkové trestné činnosti a trestné činy, na kterých se spolupodílejí jako pomocnice či podílnice mužů (týká se to především

¹⁰⁰ *Statistika kriminality*[databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. [cit. 17.4.2007]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

krádeží vloupáním a loupeží), tj. jejich motivace není vždy jen vlastní ziskuchtivost, ale i závislost na mužích.¹⁰¹

Graf č. 4: Počet stíhaných, vyšetřovaných žen za jednotlivé delikty majetkové trestné činnosti

Pramen: Ministerstvo vnitra České republiky¹⁰²

Nejčastěji se ženy dopouštějí krádeží v obchodech, které mají nejbližší k jejich sociální roli. Touto rolí je v západní kultuře péče o domácnost, zahrnující různé druhy nákupů. Za předmět lupu si mladé ženy nejčastěji vybírají kosmetiku a oblečení.¹⁰³ Oproti tomu zloději mužského pohlaví se ve většině případech zaměřují na automobily. Je to díky tomu, že mnohem častěji řídí auto a že mají rozvinutější mechanické schopnosti.¹⁰⁴ Můžeme tedy říci, že pokud se bude člověk dlouhodobě zaměřovat na určitou činnost, je pravděpodobné, že se spíše tato aktivita promění na kriminogenní a právě v ní se u jedince projeví delikventní chování. Otto Pollack ve své knize *The Criminality of Women*¹⁰⁵ píše: „*Dělba práce v naší společnosti přisoudila ženě roli tvůrkyně domova, pečovatelky o děti a o nemocné, pomocnice v domácnosti a pasivní partnerky v citových vztazích. To však ženám poskytuje mnoho příležitostí dopouštět se trestných činů, a to prostředky a způsoby nedostupným mužům, prostředky, které umenšují veřejnou podstatu mnoha trestných činů.*“¹⁰⁶

Stejný názor zastával i N. Walker¹⁰⁷, který tvrdil, že pro kriminalitu žen jsou typické ty delikty, které odpovídají prostředí, ve kterém žijí a které je nejvíce obklopuje. Ženy jsou proto nejčastěji stíhány pro špatné zacházení s dětmi, týrání svěřené osoby a tedy i

¹⁰¹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. Kriminologie, 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. s. 124.

¹⁰² *Statistika kriminality* [databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. [cit. 17.4.2007]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

¹⁰³ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 60.

¹⁰⁴ OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 60.

¹⁰⁵ POLLACK, O. *The Criminality of Women*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1950.

¹⁰⁶ Pollack, O. *The Criminality of Women*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1950. Cit. dle: Oakley, A. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000, s. 60.

¹⁰⁷ WALKER, N. *Crime and Punishment in Britain*. Edinburgh, 1969.

krádeže.¹⁰⁸ Musíme ovšem podotknout, že o této kriminalitě, týkající se násilí v rodině, se většinou orgány činné v trestním řízení nedozví, neboť oběti ve většině případech trestný čin neoznámí. Připomeňme také názor Gerlindy Šmausové, která v nadsázce komentovala tuto problematiku slovy, že vězení by bylo zřejmě přeplněno ženami, kdyby ovšem stát více kontroloval tento sektor práce v domácnosti.

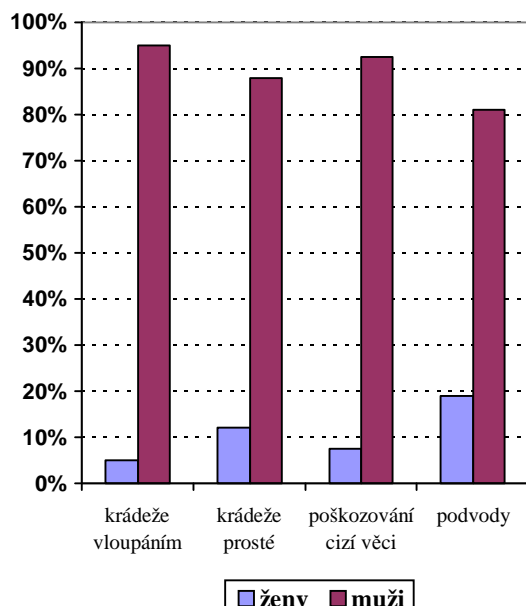
Tabulka č. 3: Statistický přehled majtkové kriminality - počet stíhaných, vyšetřovaných osob

	rok 2004		rok 2005		rok 2006	
	Od 1.1. do 31.12		Od 1.1. do 31.12		Od 1.1. do 31.12	
	<i>muži</i>	<i>ženy</i>	<i>muži</i>	<i>ženy</i>	<i>Muži</i>	<i>ženy</i>
Krádeže vloupáním	10204	579	9065	482	8509	448
Krádeže prosté	20237	2531	19790	2752	18743	2804
Poškození cizí věci	1467	125	1329	107	1442	118
Podvody	1935	421	1841	435	1672	409

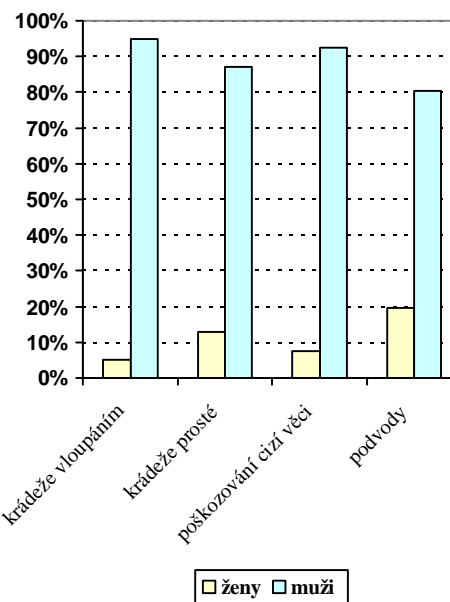
Pramen: Ministerstvo vnitra České republiky¹⁰⁹

Grafy č. 5 a 6: Procentuální podíl jednotlivých majtkových trestných činů- srovnání muži / ženy

Graf č. 5: Rok 2005

Graf č. 6: Rok 2006

Pramen: Ministerstvo vnitra České republiky¹¹⁰

¹⁰⁸ VÁLKOVÁ, J. Kriminalita žen. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. s. 37.

¹⁰⁹ Statistika kriminality [databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. [cit. 17.4.2007]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

4.4.5 Násilná trestná činnost

U žen, jež se dopouštějí vražd, je často nápadný intimní vztah k oběti. Zavražděnými jsou nejčastěji osoby z blízkého okruhu pachatele, tedy partneři a děti. Interpretovat si to můžeme jednoduše tím, že ženy mají s rodinnými příslušníky podstatně víc sociálních interakcí a v rodině stráví mnohem více času než muži.¹¹¹ Způsob vraždy, které ženy nejčastěji zvolí, ubodání kuchyňským nožem, odráží také určitým způsobem jejich genderovou roli. V kuchyni ženy tráví spoustu času a nůž je prostředkem, který denně používají a je pro ně ze všech druhů zbraní nejdostupnějším. Zároveň dochází k tomuto použití především v domácnosti, při hádce v kuchyni. Manželka, nejčastěji pod vlivem afektu, v záchvatu zlosti muže zabije (tedy bodne kuchyňským nožem, který má právě po ruce).

Spáchání vraždy pachatelkou ženského pohlaví natolik výrazně narušuje sociální normy vymezené kulturními stereotypy, že s velikou pravděpodobností budou tyto ženy znalci posouzeny jako nemocné či vážně psychicky narušené. To odpovídá jedné z domněnek, proč je tak nízký počet odsouzených žen. Klinický psycholog Anton Heretik ve své knize *Extrémna agresia*¹¹² uvádí šest kategorií žen-vražedkyň klasifikovaných na základě psychiatrických vyšetření:

1. „masochistické ženy“: jde o stabilní, sebekontrolující se ženy, které si vybírají nestabilního partnera. Po několikaletém týrání ho náhle usmrtí nástrojem, který mají zrovna po ruce.
2. „otevřeně hostilní (nepřátelské) ženy“: jsou citově nestálé, agresivní, impulzivní, s problémy ve vztahu k autoritám. Mají v úmyslu svým obětem ublížit, ne je však usmrtit.
3. „skrytě hostilní ženy“: navenek svou hostilitu nadávají příliš najevo, mají strach projevit zlost, všeobecně jsou méně výkonné a jejich obětmi jsou často děti.
4. „psychotické ženy“: ve své anamnéze mají často psychické onemocnění, vraždy jsou patologicky motivované, mnohdy si útok nepamatují a nemívají výčitky svědomí.

¹¹⁰ *Statistika kriminality*[databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. [cit. 17.4.2007]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

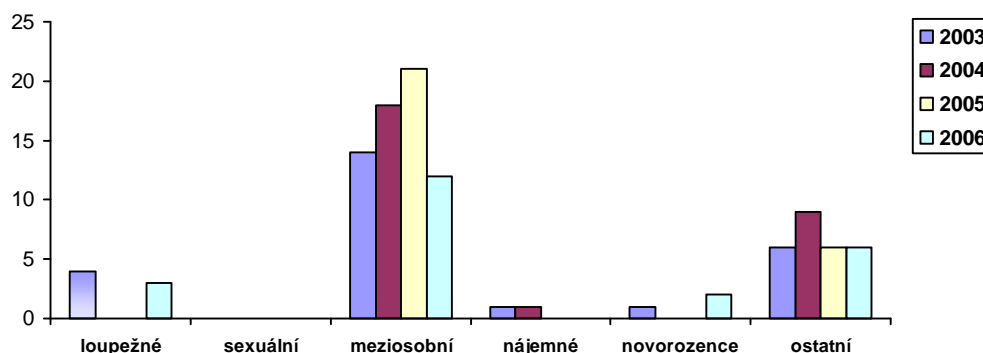
¹¹¹ HERETIK, A. *Extrémna agresia I. Forenzná psychológia vraždy*. 1.vyd. Nové Zámky: Psychoprof, 1999. s. 53.

¹¹² HERETIK, A. *Extrémna agresia I. Forenzná psychológia vraždy*. 1.vyd. Nové Zámky: Psychoprof, 1999. 280 s.

5. „amorální ženy“: zabíjejí ze zjištěných důvodů, mají velmi nízkou empatii¹¹³

Skutečnost, že ženy páchají nejčastěji vraždy motivované osobními vztahy naznačuje i graf č. 7 dokládající počty různých motivů vražd z let 2003 – 2006.

Graf č. 7 - Počet jednotlivých motivačních činitelů vražd spáchaných ženami: Motivace vražd spáchaných ženami

Pramen: Ministerstvo vnitra České republiky¹¹⁴

4.4.6 Infanticidia

„Níže Nových zámek stala sa novina,
rychtárova céra porodila syna.
Keď ho porodila, do studně hodila,
súsadova dívka, tá ju prozradila.,“

*Kačenko volací, cos to urobila,
keď s to nemluvňátko do vody hodila?
Já sem si myslela, že budu panenku,
a včil mosím sedět v brněnském Štemberku.*

*Ten brněnský Štemberk z drobného kamení,
proč teba, Kačenko, dali do vězení?“*
[...]

Moravské lidové písně¹¹⁵

Ze všech násilných trestných činů bych chtěla největší pozornost věnovat vraždám novorozenců. Co se týká množství případů, nepatří k nejpočetnějším, spíše naopak. Je ale zajímavé sledovat vývoj příčin, motivy těchto vražd, které se během staletí lišily. Narození dítěte bývá pro většinu žen to největší štěstí v životě. Je to právě maminka, co má dítě milovat, chránit jej a v případě potřeby dokonce obětovat za něj třeba i svůj život. Proto vraždící matka je pro nás čímsi, co se vymyká pochopení. Co tento nízký počet žen k tomuto hroznému činu vedlo, z jakého důvodu a jaká byla a je reakce společnosti, to

¹¹³ HERETIK, A. Extrémna agresia I. Forenzná psychológia vraždy. 1.vyd. Nové Zámky: Psychoprof, 1999. s. 53-54.

¹¹⁴ *Statistika kriminality*[databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. [cit. 17.4.2007]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

¹¹⁵ Sbírký moravských písní národních. [online] [cit. dne 29.4.2007]. Dostupné z: <http://tyfoza.no-ip.com/pisne/>.

bych se pokusila v následujícím textu objasnit. Podkapitola „Infanticidia“ z velké části vychází z knihy Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa¹¹⁶ od Daniely Tinkové, ve které je možno dovědět se o této problematice více podrobností.

Infanticidia v tradiční společnosti, přes raný novověk až po 19. století

Případy vražd novorozeněte, zejména vlastní matkou, jsou přítomny snad v každé době, společnosti i kultuře. V dřívějších dobách šlo o jistý způsob regulace své reprodukce a plodnosti. Zabíjena byla „nežádoucí“ novorozenata. Týkalo se to především mladších dětí v početných rodinách, dětí nemanželských, fyzicky postižených i zdravých děvčátek.¹¹⁷ Neboť bylo velmi nesnadné tento zločin odhalit a dokázat, většina vražd zůstávala skryta před veřejností. Jejich skutečné počty nejsou známy.

Ženy a dívky, které se tohoto činu dopouštěly, většinou pocházely z venkova ze sociálně nejslabší vrstvy populace (dělnice, nádenice, služky, děvečky, švadleny, přadleny aj.). Byly obvykle neprovdané a jejich průměrný věk se pohyboval mezi 20. a 30. rokem života. V Čechách postih smilstva dopadal na obě pohlaví bez rozdílu, proto víme řadu informací i o partnerech. Šlo vesměs o příležitostné lásky z doby dožínků a masopustu, případně o projevy zneužití.

Vyslýchané „nevědoucí“ matky-vražednice často smrt dítěte připisovaly „nešťastné“ náhodě. Pokud se k činu přece jen přiznaly, své jednání zdůvodňovaly strachem z trestu, z hanby, obavami z propuštění ze služby, strachem z bídy a opovržení.

V době baroka, kdy se kladl důraz na zbožnost a spásu duše, vznikly první jasně definované zákony postihující vraždu novorozeněte matkou trestem smrti. Církev hlásala, že: „*Adamův hřích pošpinil veškeré potomstvo a jediným lékem může být pouze křest.*“¹¹⁸ Infanticidia byla tedy chápána jako dvojí zločin: usmrcení a znemožnění křtu.¹¹⁹ Stejně jako duše sebevraha, tak i duše nevinného nekrtěňátka je odsouzená k věčnému bloudění, zbavena naděje na spásu a vystavená temným silám Dábla.¹²⁰

Do 16. století proviněné matce hrozil hrdelní trest, postupem času se od něj opouštělo a tolerovalo se několik polehčujících okolností, díky nimž se justice spokojovala

¹¹⁶ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. 413 s.

¹¹⁷ LENDEROVÁ, M. RÝDL, K. Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. s. 282.

¹¹⁸ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. s. 314.

¹¹⁹ LENDEROVÁ, M. RÝDL, K. Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. s. 283.

¹²⁰ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. s. 315.

s tělesným trestem a pokáním. Jedním z nich bylo vědění, zda byl zárodek mrtev či živ. Podle hippokratovského modelu duše vstupovala do těla 40. den po početí (někteří autoři připouštěli 80. den u děvčátek). Jinou okolností byla například skutečnost, zda usmrcený zárodek nebyl „proti povaze a tvaru lidskému“. Tato výjimka nejspíše vycházela z tradiční víry, že monstra, mrzáčci byly počaty démony, a proto nemají duši.¹²¹ V 18. a 19. století se začíná klást větší důraz na prevenci. Objevují se zde snahy těhotné dívky ne-trestat, ale dohlížet na ně. Důležitým krokem bylo zřízení porodnického oddělení při Všeobecné nemocnici ve Vídni (r. 1784) a v Praze (r. 1789), které přijímaly i neprovdané, ovdovělé a nejchudší ženy. Revolučním činem bylo i rozšíření sítě nalezinců.¹²²

V 19. století se ve větší míře rozvíjí psychologie a s ní spojená i psychiatrie. Pozornost lékařů se zaměřuje na specifický psychický stav, v němž se nalézala žena těhotná či kojící. Ženská medicína spekulovala o tom, že těhotenství, porod a poporodní stav představují „abnormální“ psychosomatický stav, který se snadno mění v partikulární formu „šílenství“, která musí nutně oslabovat přičetnost a odpovědnost „postižené“ ženy.¹²³ Tuto možnost před vynesením rozsudku zohledňoval Rakouský trestní zákoník z roku 1852.¹²⁴ Řada autorů a lékařů¹²⁵ se zabývá tímto „přechodným šílenstvím“ spojeným s laktací a kladou si řadu otázek: *„Jsou příčinou této psychózy hanba a sociální tlak, nebo fyziologické změny v organismu rodičky? Jedná se o patologii sociální nebo individuální? Postihuje všechny ženy rovným dílem nebo spíše svobodné matky?“*¹²⁶

Dodnes hraje diagnóza laktační psychózy často rozhodující úlohu. Ta může vyvolat velice vážné symptomy jako jsou: halucinace, mentální zmátek, návaly paniky, pokusy o sebevraždu a pokusy o zabití novorozence. Tyto symptomy se ale vyskytují u velmi nízkého počtu žen (1-2%).¹²⁷ Ivo Možný ve své knize *Rodina a společnost*¹²⁸ poukazuje i na jiný faktor způsobující laktační psychózu než jen hormonální. Říká, že tato mentální nestabilita je zapříčiněna i sociálně. Ženy nejsou na mateřství připraveny, neboť v této době „generace jedináček“ nemají s nemluvnatama potřebné zkušenosti. Ty v minulosti

¹²¹ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. s. 316.

¹²² TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. s. 336.

¹²³ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. s. 336-337.

¹²⁴ LENDEROVÁ, M. RÝDL, K. Radosné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. s. 283.

¹²⁵ Např. Francouz Etienne Esquirol se zabýval „šílenstvím rodiček a kojných“ ve svém díle „Des maladies mentales“ (1838).

¹²⁶ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. s. 338.

¹²⁷ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. s. 85-86.

¹²⁸ MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 311 s.

získávaly tím, jak na svět přicházeli jejich četní sourozenci. Zvláště tíživě mohou tento přechod k rodičovství pociťovat vzdělané ženy s profesionálními aspiracemi. Snaží se být totiž perfektní a „dokonalé“ i jako matky. Miminko však zvládat perfektně prostě nejde.¹²⁹

Infanticidia ve 20. a 21. století

Na počátku 20. století byl přijat zákon, který infanticidium v podstatě dekriminalizoval za pouhý delikt. V tomto století dochází k legalizaci antikoncepce a následně i k legalizaci interrupce, což způsobilo pokles počtu opuštěných dětí i vražd novorozeňat. Používání antikoncepčních prostředků pomohlo ženám získat kontrolu nad svým tělem. Antikoncepce není jen ochranou proti početí, má i řadu příznivých zdravotních účinků a umožňuje plánování těhotenství.

Jiným způsobem, jak zachránit již narozené nechtěné dítě, bylo zřízení babyboxů v pražském GynCentru, v městské Nemocnici Milosrdných bratří v Brně a ve Fakultní nemocnici Olomouc. Občanské sdružení pro odložené děti Statim¹³⁰, díky instalaci těchto schránek, zachránilo již šestý život novorozence. Matky, jež se ocitly v tíživé životní situaci a nedokáží se o dítě postarat, mají možnost jej zde anonymně odložit. Podporu a pomoc opuštěným dětem nabízí například také Nadace Terezy Maxové¹³¹, která má pod svým patronátem více než 200 kojeneckých ústavů a dětských domovů v České republice.

Ovšem i přes všechny tyto eventuality se i v této době stále vyskytují případy infanticidy, i když jejich četnost je velmi malá: v letech 1996 – 2000 bylo za tento trestný čin odsouzeno celkem osm žen.¹³² Asi v polovině případů jde o zavraždění programované, připravované, těhotná žena často své těhotenství skrývá, nenavštěvuje poradnu, na porod se nepřipravuje. Vlastní porod pak probíhá v skrytu, často doma. Příčinnou smrti dítěte bývá obvykle udušení, matka novorozeně aktivně neusmrcuje, ponechává je na místě porodu.

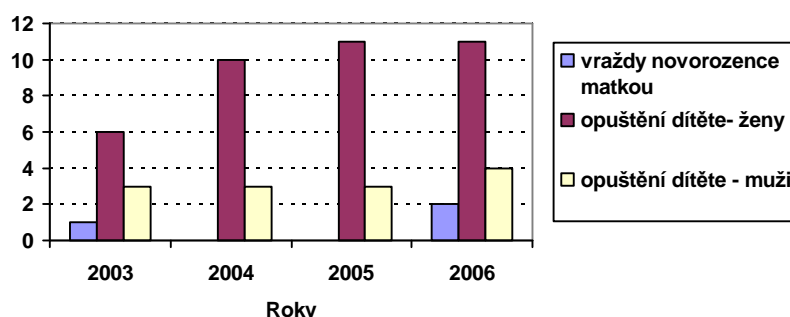
¹²⁹ MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. s. 152.

¹³⁰ Babybox – Statim [online] Dostupné z: <http://www.statim.cz/o-sdruzeni-babybox.php>.

¹³¹ Nadace Terezy Maxové [online] Dostupné z: <http://www.nadacetm.cz/stranka.php>.

¹³² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. s. 394.

Graf č. 8: Statistický přehled deliktů vztahujících se k dítěti
(uveden počet stíhaných, vyšetřovaných osob za rok 2003-2006)

Pramen: Ministerstvo vnitra České republiky¹³³

Na závěr můžeme tedy říci, že se obraz „matky vražednice“ v 17.-19. století radikálně proměnil – od „nelidské matky“ d'áblu zaprodané přes oběť společenských poměrů a předsudků až po bytost postiženou „puerperální psychózou“. Ve 20. a 21. století hlavně díky podmínkám a povaze společnosti případy infanticidia značně poklesly, pokud se přece jen vyskytnou ve většině případů jde o plánovaný a promyšlený čin.

Příčinou zabití dítěte může být nežádoucí dítě, akt msty vůči partnerovi či „vražda ze soucitu“ těžce postiženého dítěte. Pozornost se neustále věnuje údobí premenstruační tenze, kdy za kritické se považují první čtyři a poslední čtyři dny cyklu. Současné názory doporučují k premenstruační tenzi přihlídnout jen u žen, které jí prokazatelně trpí a pro niž vyhledávají lékařskou pomoc.¹³⁴

¹³³ *Statistika kriminality*[databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. [cit. 17.4.2007]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

¹³⁴ PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. s. 67.

5. Vězeňství aneb Ženy za mřížemi

5.1 Trest a trestání v průběhu historie

... „Šest týdnů v širém hábitu
chodíval věznicí,
na hlavě čapku se štítkem,
krok lehce tančící,
v očích však nikdy jsem neviděl
tak strašnou tesknici.“

„Nikdy jsem ještě neviděl
tak roztoužený žal
v pohledu na pruh blankytu
co se nám nebem stal,
kde rozevláté beránky
míjejí v širou dál.“

[...]

„Z vysokých stěn je vystavěn
vězeňský šerý dvůr
a tady stál, než dodýchal,
pod nebem plným chmur -
aby se sám snad nezabil,
vždy v dohledu dvou stvůr.“

Oscar Wilde: Balada o žaláři v Readingu¹³⁵

V průběhu dějin lidstva dochází k uplatňování množství různých druhů trestů. Jejich povaha je výrazně ovlivňována vývojem soudnictví, práva a správy, pojetím lidských práv. Ve starověku platí Chamurappiho zákon „oko za oko, zub za zub.“ V této době nebyl trest odnětí svobody realizován. Sloužil pouze pro výkon trestu smrti hladem či jako zajišťovací vazba.

V Čechách v raně feudálním období jsou užívány tresty smrti, tresty mrzačící, pokuty, ztráta cti. Soukromá msta je povolna nahrazována placením náhrady a způsobenou škodu či výkupem z krevní msty, tzv. *wergeldem*¹³⁶. Tzv. městská práva Koldínova (1579) dokládají existenci vězení. Délku pobytu odsouzeného stanovoval zákon nebo volná úvaha soudců. Podle zřizovatelů lze vězení rozčlenit na *církevní* (klášterní, inkviziční, kajícíků), *hradní*, *vojenská* (káznice, trestnice), *panská*, *šlechtická* (např. na Pražském hradě: Černá věž pro potrestání lehčích provinění, Daliborka pro potrestání provinění závažnějších), *městská* (městská chudina si odpykávala trest v tzv. šatlavě (moravsky šerovna)), *dlužnická* nebo vězení na *královských hradech* (Křivoklát, Přimda aj.) pro politické vězně.¹³⁷

Od 16. století se začíná objevovat pojem *polizey*, *pulizia*, *police*: původně byla synonymem pro „čistotu“, pořádek. V roce 1666 byla ve Francii založena *Liuetenance de police de Paris*. Zrodila se tak policie, která byla podřízena králi a disponovala takřka neomezenou mocí. Po vzoru pařížské policie se začíná tato instituce vytvářet v různých

¹³⁵ WILDE, O. Balada o žaláři v Readingu. 1. vyd. Praha: Odeon. 1967. s. 18, 19, 27.

¹³⁶ Wergeld = pokuta za usmrcení svobodného člověka

¹³⁷ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1. vyd. Praha: Argo, 2004. s. 53.

evropských zemích a městech. V Českých zemích se začíná budovat policejní aparát vídeňský (rakouský) za vlády Marie Terezie.¹³⁸

Období osvícenství přichází s myšlenkou humanizace trestu a trestání. Východiskem bylo tzv. přirozené právo. Osvícenci především hlásají právo na život jako na základní občanské právo. Za vlády Josefa II. vychází Všeobecný zákoník o zločinech a trestech (1781). Na jeho základě byla zrušena tortura, mrzačící tresty a trest smrti. Na trest vězení začíná být pohlíženo z hlediska možností převýchovy potrestaného. To přesně vystihuje nápis v průčelí káznice sv. Michala z roku 1718: „*Trestati nepoctivé je málo, jestliže je výchovou neučíme být poctivými*“¹³⁹ Až do počátku 19. století byly tedy zločiny v Evropě i v Americe jen zřídka trestány vězením. V řadě z nich existovala uvolněná atmosféra s minimální kázní.

Pojetí trestu věznění jak ho známe dnes se rozšiřovalo a nabývalo na významu v 18. a 19. století. Postupem času se stalo hlavním trestem. Díky nabývání zkušeností a poznatků došlo ke vzniku samostatné vědní disciplíny: *pentologie* – vědy zabývající se tresty, trestáním a jejich účincích.

Koncem 19. a počátku 20. století dochází ke zdokonalování výkonu trestu odnětí svobody, které mají přispět ke změně chování vězněných. Jde např. o zřizování otevřených nebo polootevřených věznic, rozšiřování možností vzdělávání, udělování „dovolených“ v průběhu odpykávání trestu, zavádění různých aktivit trávení volného času, aplikace léčebných socio-psychoterapeutických postupů zaměřených na ovlivňování sociálně deviantních projevů chování aj.¹⁴⁰

Také po roce 1989 proběhly určité změny, které zasáhly i vězeňství. Šlo o depolitizaci, demilitarizaci, decentralizaci a humanizaci vězeňství, o zajištění dalšího odborného vzdělávání výrazně obměněného personálu, který by odpovídal novým požadavkům. V roce 1991 byla vypracována *Koncepce rozvoje vězeňství*, byly formulovány cíle reformy a postupy jejich dosažení. V první řadě měl být vytvořen vězeňský systém, který by poskytoval sociální péči a účinně by ochraňoval společnost před kriminalitou. Účelem výkonu trestu odnětí svobody je společenská rehabilitace

¹³⁸ TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1. vyd. Praha: Argo, 2004. s. 53.

¹³⁹ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 203-205.

¹⁴⁰ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 210-213.

jedinců, kteří sociálně selhali, a zajištění kontinuity procesu integrace propuštěného do civilního života.¹⁴¹

5.2 Vězeňská zařízení

„Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a soustavně ho vychovávat k tomu, aby vedl řádný život občana. Ve výkonu trestu odnětí svobody se musí respektovat přirozená lidská důstojnost lidské osobnosti, nesmí být použity kruté nebo lidskou důstojnost ponižující způsoby zacházení a trestání.“

169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody

Nejprve je důležité rozlišit vazební věznici a věznici. Ve vazebních věznicích nebo ve zvláštních odděleních věznic, které jsou k tomu účelu určena, se vykonává výkon vazby. Tato zařízení zajišťují, aby prostřednictvím vazby bylo zabráněno ve vymezených případech obviněnému v předpokládaném maření trestního stíhání nebo případně v pokračování trestné činnosti. Dbá se na to, aby obvinění byli podrobeni pouze nezbytně nutným omezením. V charakteru zacházení s obviněnými výrazně převládá služba ostrahy. Vazba se vykonává buď v klasickém celovém režimu, nebo ve zmírněném režimu, ve kterém se obvinění mohou v určeném čase volně pohybovat a setkávat s ostatními obviněnými.¹⁴² Ve vazební věznici se nacházejí jedinci, nad kterými není pravomocným soudním rozhodnutím vynesena vina.

Oproti tomu ve věznici nebo v samostatném oddělení vazební věznice se vykonává trest odnětí svobody na základě soudního rozsudku. Od 1.1.1994 jsou odsouzení zařazováni do čtyř základních typů věznic členěných podle míry vnější ostrahy, zajištění bezpečnosti a způsobu uplatňování resocializačních programů. Jsou to věznice:

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

¹⁴¹ KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. s. 210-213.

¹⁴² ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. SEDLÁČEK, V. Sociální ochrana. 2. uprav. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. s. 56-57.

Vedle základních typů věznic se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé, kam jsou zařazováni odsouzení, kteří nepřekročili 19. rok svého věku a osoby starší, u kterých bylo soudem rozhodnuto, že trest vykonají v kolektivu mladistvých i po dovršení věku 19 let. V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.

Obě zařízení jsou místem, ve kterém jsou významně omezeny určité osobní svobody, a to převážně svoboda pohybu a pobytu. Uvěznění se stává formou trestu pro jedince, jež určitým činem porušili normy společnosti a stali se tak nebezpečnými pro společnost. V současné době je v České republice 11 vazební věznic a 24 (běžných) věznic, jejichž ostrahu a správu provádí Vězeňská služba České republiky.

V následujícím textu bude souhrnně pro oba typy vězeňského zařízení používáno pojmu věznice a to z důvodu, že pro ženy v České republice jsou zřízeny dvě věznice a pouze jedna vazební věznice, která se nachází v Praze-Řepích. Pokud se objeví nějaké specifikum týkající se přímo vazební věznice, bude tohoto pojmu použito. Více bude o ženských vězeňských zařízeních pojednáno v další podkapitole.

5.3 Ženské věznice

Stejně jako se kriminologové ve svých teoriích nejprve zajímali o příčiny a charakter kriminality mužů, i studie vězeňských subkultur jsou zpočátku orientovány výhradně na vězení pro muže. Jestliže se má zato, že jsou to muži (spíše než ženy), kdo se dopouští trestné činnosti, neboť jsou k překračování určitých norem, když ne přímo biologicky předurčení, pak alespoň vedeni povahou mužské role a jí odpovídající socializací, pak je stejně legitimní, zabývat se jimi (spíše než ženami) v kontextu instituce, která je konečnou instancí pro jedince neposlušné zákona, tedy ve vězení.

Na uvězněné ženy bylo vždy pohlíženo jako na osoby, které do vězení nepatří. Zvláště život „správné“ ženy by se s totální institucí vězení nikdy neměl protnout, a tak byly zpočátku ženy, které se zde přece jen ocitly, výzkumníky patologizovány i v jiných

aspektech, než jen kriminálních. Většina výzkumů se zaměřovala na homosexuální vztahy odsouzených žen.¹⁴³

Ženy tvoří ve vězeňské populaci menšinu, a proto úkolem věznice pro ženy je pozměnit veškerá pravidla, normy, legislativa, potřeby i programy směřované původně pro potřeby mužů ve prospěch potřeb žen.

5.3.1 Legislativa

Tato podkapitola se zabývá legislativou (zákony a vyhláškami) České republiky, které určují chod ve vězeňských zařízeních. Až na malé výjimky (záležitosti týkající se vězněných těhotných žen a matek novorozenců) nedělá trestní právo ve svém celku žádný rozdíl mezi muži a ženami. A právě o těchto odlišnostech v zákonech se v této části hovoří.

V České republice platí tyto zákony a vyhlášky týkající se vězeňství: Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby a Vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. Nesmíme ani opomenout jeden z nejzákladnějších právních dokumentů týkajících se lidských práv, jež je Listina základních lidských práv a svobod.

V České republice nejsou žádné zákony, které by se vztahovaly výhradně na vězněné ženy. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a zákon o výkonu vazby stanoví podmínky pro všechny kategorie vězňů, včetně žen. Je zde pouze uvedeno, že ženy musí být drženy odděleně od mužů. Jak už bylo zmíněno, v trestním zákonu jsou upraveny určité výjimky týkající se těhotných žen a matek novorozenců. Jejich zvýšená ochrana je zabezpečena odložením výkonu trestu na dobu jednoho roku po porodu. Ohled na pohlaví, resp. těhotenství odsouzených brala také některá amnestijní rozhodnutí prezidenta republiky (velmi rozsáhlá amnestie byla vyhlášena v lednu 1990).

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody¹⁴⁴ stanovuje a upravuje výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen (Hlava IV., Díl 4):

¹⁴³ NEDBÁLKOVÁ, K. Spoutaná rozkoš; Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2006. s. 35.

¹⁴⁴ Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody. [online] [cit. dne 15.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560.

Problematiku kázeňských trestů ukládané odsouzeným ženám upravuje zákon takovým způsobem, že těhotné ženě a ženě, u níž od porodu dítěte neuplynula doba delší než 6 měsíců, lze uložit za kázeňský přestupek jen některý z těchto kázeňských trestů:

- a) důtku,
- b) propadnutí věci,
- c) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny. (§ 66 169/1999 Sb.)

Odsouzené ženě může být na její žádost povoleno, aby ve výkonu trestu měla u sebe a starala se o své dítě zpravidla do tří let jeho věku. Ředitel věznice je však povinen si vyžádat posouzení lékaře a klinického psychologa a orgánu sociálněprávní ochrany dětí, zda je takový postup ve prospěch dítěte. (§ 67 169/1999 Sb.)

Zákon se také zabývá přerušением výkonu trestu. Odsouzené ženě, která před nástupem výkonu trestu řádně pečovala o své nezletilé dítě, lze prodloužit dobu, po kterou je přerušen výkon trestu, až o 10 dnů v kalendářním roce k návštěvě dítě, které se nachází v péči jiné osoby. Návštěva ovšem musí být schválena orgánem sociálněprávní ochrany dětí. (§ 68 169/1999 Sb.)

Také ve Vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. (změna 377/2004 Sb.)¹⁴⁵, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody je upraven výkon trestu odsouzených žen a to v Hlavě Čtvrté, § 89 a § 90: uvádí se zde např., že vnitřní řád, obsah a formy zacházení s odsouzenými ženami zásadně přihlížejí k psychickým a fyziologickým zvláštnostem žen, jakož i k zvláštním potřebám těhotných žen, žen krátce po porodu a kojících matek.

Tato vyhláška také ošetřuje úpravy zákona při výkonu trestu u matek nezletilých dětí (Hlava Třetí, § 78a):

(1) Při rozhodování o povolení mít u sebe a starat se o své nezletilé dítě přihlíží ředitel věznice k tomu, zda matka o toto dítě nebo jiné své děti předtím, než byla vzata do vazby, řádně pečovala a zda má dostatek vlastních prostředků, aby o dítě mohla řádně pečovat.

(2) Matka, které bylo povoleno mít u sebe a starat se o své nezletilé dítě, o dítě celodenně pečuje. Celodenní péče zahrnuje zejména péči o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, včetně přípravy stravy, zajištění hygieny, praní, žehlení, úklidu a aktivního trávení času s dítětem formou her odpovídajících jeho věku.

(3) Zdravotní péči o dítě, o které matka pečuje ve věznici, zajišťuje Vězeňská služba zpravidla na základě smlouvy s příslušným zdravotnickým zařízením.

(4) Přemístění matky, které bylo povoleno mít u sebe a starat se o své nezletilé dítě (§ 28a odst. 3 zákona), do věznice, ve které je zřízeno oddělení pro matky nezletilých dětí, je zvlášť odůvodněným případem ve smyslu § 20 odst. 2.

(5) Matka zajišťuje veškeré potřeby pro dítě z vlastních prostředků.

(6) Každá matka má dítě u sebe v samostatné ložnici, v níž je pro dítě postel s matrací, přebalovací stůl, skříň na dětské prádlo a kosmetiku, ohrádka a umyvadlo.

¹⁴⁵ Zákony, věstníky krajů, Evropská unie – Portál veřejné správy České republiky. [online] [cit. dne 15.4.2007]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place.

(7) V případě, že se matka z důvodu nemoci, či z jiného závažného důvodu nemůže o dítě starat, převezme přechodně péči o dítě ředitelem věznice určený zaměstnanec. Při vzájemném předávání je dítě vždy prohlédnuto dětským lékařem.

(8) V případě pobytu matky mimo věznici, ve které je zřízeno oddělení pro matky nezletilých dětí, se péče o dítě řeší prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí."

V důsledku malého počtu delikventek je tendence každé věznice organizovat vězeňský život na základě potřeb a požadavků mužské části vězeňské populace. Ta ustanovení, která se týkají vězenkyň obvykle představují jen jakousi úpravu ustanovení režimu vězňů.

Existují i mezinárodní dokumenty upravující zacházení s vězni, zajišťující jim jejich práva, bezpečnost a důstojné podmínky ve vězeňských zařízeních. Jejich úkolem je také dohlížet na to, aby odsouzeným byly nabídnuty smysluplné pracovní činnost i programy zacházení. Jedná se o Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni vydané organizací OSN v roce 1958 a Evropská vězeňská pravidla (z roku 1973), což je pro evropské účely přepracovaná verze Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni.¹⁴⁶

5.3.2 Vězeňská zařízení určená pro ženy v ČR

Tato podkapitola se zabývá jednotlivými věznicemi a vazebními věznicemi v České republice, která jsou přímo určená pro ženy. Je zde krátce uvedena situace o ženském vězeňství v ČR. Dále je zde zmínka o historii a specifikách každého uvedeného vězeňského zařízení i o uzpůsobení vězeňského prostředí pro potřeby žen a případně pro jejich děti. Největší pozornost je zde věnována ženské věznici Světlá nad Sázavou, která má určité zvláštnosti a je v mnoha ohledech oproti ostatním vězeňským zařízením výjimečná.

V České republice fungují v současné době tři ženská vězeňská zařízení: Světlá nad Sázavou, Praha – Řepy a Opava. Do roku 2004 existovala ženská věznice i v Pardubicích.

Světlá nad Sázavou

Věznice byla zprovozněna 1. 10. 2000. Jde o věznici s ostrahou pro ženy a mladistvé, funguje i jako oddělení pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, pro trvale pracovně

¹⁴⁶ Vězeňská služba České republiky. Evropská vězeňská pravidla 2006. [online] [cit. dne 26.4.2007]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

nezařaditelné odsouzené ženy, mladistvé ženy, odsouzené ženy s duševními poruchami a poruchami chování a zvláštní oddělení pro výkon vazby. V první polovině roku 2004 byla dokončena rozsáhlá rekonstrukce objektu, díky němuž se z něj stala nejmodernější věznice ve střední Evropě. Toto vězeňské zařízení slouží jak pro odsouzené ženy, tak pro odsouzené matky nezletilých dětí do tří let věku (tzv. Specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí – SpO). Stanovení věku 3 let je dáno rozvojem jeho osobnosti. Třileté dítě si neuvědomuje, v jakém prostředí se nachází. Starší dítě již více vnímá, všímá si okolních jevů, věcí a modelů chování ostatních, lépe si pamatuje.¹⁴⁷

Aby mohly být delikventky přijaty, musí splnit následující přísné podmínky:

- žena před výkonem trestu odnětí svobody nebyla omezena v rodičovské odpovědnosti
- žena před nástupem do výkonu trestu o dítě řádně pečovala a po propuštění bude mít možnost se o dítě nadále starat
- zdravotní a psychický stav umožňuje ženě o dítě pečovat
- trest odsouzené matce skončí zpravidla do dovršení 3 let věku dítěte, nejvýše do 5 let jeho věku
- doloženost finančního zajištění nákladů, které vzniknou při uspokojování potřeb dítěte v oddělení
- kladné stanovisko Orgánu sociálně právní ochrany dětí

Věznice v současné době poskytuje kapacitu 15-ti ložnic pro stejný počet matek až s 30-ti dětmi.¹⁴⁸ O děti se nestará personál, ale samotné matky, které o ně pečují celých 24 hodin denně. Veškeré výlohy s tím spojené si hradí z vlastních prostředků. Každodenní péče o dítě vede k rozvoji samostatnosti odsouzených žen a stimulování těch postojů a dovedností, jež jim pomohou navrátit se do společnosti. Dochází k rozvíjení a posilování kladné citové vazby mezi matkou a dítětem. Odsouzená matka si je dobře vědoma částečného omezení pohybu dětí, proto se snaží mu jej různou činností vynahrazovat.

Práce s dětmi má charakter individuální či skupinový a pro matku s potomkem je k dispozici kulturní místnost a vycházkový dvůr. Oddělení SpO je vybaveno rehabilitačními (např. rehabilitační bazén) a didaktickými pomůckami i hračkami

¹⁴⁷ KOLBÁBEK, F. K problematice odsouzených matek. [online] [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=33.

¹⁴⁸ Vězeňská služba ČR. [online]. Dostupné z URL http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=33.

pro děti.¹⁴⁹ V souvislosti s péčí o dítě a v zájmu jeho potřeb bylo v roce 2005 realizováno 13 poznávacích akcí mimo věznici spojených s aktivním pohybem a hrou, rozvíjením estetického citění, vnímáním a pozorováním.¹⁵⁰

O umístění ženy do takového typu věznice rozhoduje samotná ředitelka zařízení (oproti např. Polsku, kde toto rozhodnutí spadá na soud).¹⁵¹ V zájmu zachování citových vazeb povoluje také v době dovolených a školních prázdnin pobyt dětí v jejich rodinách.

Citlivé téma žen a jejich dětí ve věznicích je upraveno právními systémy i jiných zemí. Např. vídeňská Věznice Josefstadt v Rakousku disponuje oddělením pro matky s dětmi o šesti celách. Jiným příkladem je holandská polouzavřená věznice Ter Peel pro matky s dětmi do věku 4 let umístěná v přírodě. Mohli bychom uvést i další země jako je Anglie a Wales, USA, Německo, Dánsko či Irsko.¹⁵²

Praha – Ruzyně

Oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dohledem a dozorem u žen je umístěno v Domově sv. Karla Boromejského v Řepích.

Ženská trestnice zde byla zřízena již v roce 1865 a její správa byla svěřena Kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Na konci 40. let 20.století bylo zařízení zrušeno a následně byly sestry z Domova vyhnány. Kongregace se sem vrátila po převratu r.1989. Kapacita Domova je stanovena na 50 míst (10 pokojů po 5 lůžkách). Mezi předpoklady, za jakých jsou odsouzené do oddělení přijaty, patří jejich pracovní zařaditelnost, splnění podmínek pro udělení volného pohybu mimo věznici, osobnost odsouzené, charakter trestné činnosti nebo nařízení ústavní či ambulantní léčby (protitoxikologická, protialkoholní aj.).¹⁵³

¹⁴⁹ Specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých. [online] [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=37.

¹⁵⁰ Výroční zpráva o činnosti za rok 2005. Věznice Světlá nad Sázavou. [online] [cit. dne 5.5.2007]. Dostupné z: http://ad.vscr.cz/news_files/Vyrocní_zpráva_2005.doc.

¹⁵¹ KOLBÁBEK, F. K problematice odsouzených matek. [online] [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=33.

¹⁵² Vybrané otázky problematiky žen a mladistvých ve věznicích : závěry projektu Českého helsinského výboru "Monitoring podmínek výkonu vazby a trestu odnětí svobody žen a mladistvých v ČR". Vyd. 1. Praha : Český helsinský výbor, 2003. s. 73-74.

¹⁵³ Vězeňská služba ČR [online] [cit. dne 10.4.2007]. Dostupné z: http://ruzyne.vscr.cz/clanky/?cl_id=68

Opava

Věznice pro ženy, které jsou zařazené do všech typů věznic, včetně doživotních trestů. Součástí Opavské věznice jsou dva objekty umístěné na Krnovské a Olomoucké ulici. Věznice je známá jako věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dohledem a dozorem u dospělých mužů, výkon trestu odnětí svobody mladistvých. V polovině roku 1999 vzniklo v budově na Olomoucké ulici specializované ženské oddělení pro výkon ochranného léčení protitoxikomanského, protialkoholního, a také pro patologické hráčky v ústavní formě. Kapacita oddělení je 26 lůžek.¹⁵⁴

Zaniklá ženská věznice v Pardubicích

Tehdejší zemská donucovací pracovna byla zbudována roku 1891. Měla sloužit pro 400 tzv. káránců. Dne 23.10. 1943 zde byl zřízen pracovní výchovný tábor pro ty, kteří se vyhýbali nasazení nebo uprchli z nuceného pracovního nasazení v Německu. Prostory sloužily i jako sběrný tábor lidí před transportem do koncentračních táborů. V 50. letech 20. století zde vznikl zvláštní útvar nápravných zařízení. Od roku 1952 si zde trest odnětí svobody odpykávaly ženy obviněné z kriminální činnosti, ale i politické vězeňkyně. Ve věznici Pardubice vznikla v 90. letech specializovaná oddělení: oddělení s poruchou duševní a poruchou chování a oddělení odsouzených trvale pracovně nezařaditelných. Dne 6. 5. 2004 opustila v 10.04 hodin věznici poslední odsouzená žena a věznice se stala ryze mužskou věznicí.¹⁵⁵

Celkový počet žen ve vězeňských zařízeních v České republice ke dni 28. 2 2007 čítal 55, z toho bylo 29 obviněných a 26 odsouzených žen. Ve věznici Světlá nad Sázavou bylo v té době umístěno 15 odsouzených, ve věznici Opava 7 odsouzených a v Praze-Ruzyni 15 obviněných a 2 odsouzené ženy.¹⁵⁶

Kromě těchto tří výhradně ženských vězeňských zařízení existují i vazební věznice, jejichž součástí je oddělení pro výkon vazby žen. Nachází se např. v Brně, Litoměřici, Olomouci, Ostravě i Teplicích.

Na podmínky ve věznicích v ČR i ve jiných evropských zemích dohlíží Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidského či ponižujícího zacházení s vězni (CPT). Návštěvami jednotlivých věznic a komunikací s odsouzenými zjišťují, zda není s vězni špatně či

¹⁵⁴ Vězeňská služba ČR [online] [cit. dne 10.4.2007]. Dostupné z: http://opava.vscr.cz/clanky/?cl_id=1

¹⁵⁵ Vězeňská služba ČR [online] [cit. dne 10.4.2007]. Dostupné z: http://pardubice.vscr.cz/clanky/?cl_id=35

¹⁵⁶ Vězeňská služba České republiky. Měsíční statistika II/2007. [online] [cit. dne 5.5.07] Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=736.

hrubým způsobem zacházeno, zda nedochází k jejich zneužívání nebo týrání a kontrolují i případné diskriminační přístupy ze strany vězeňského personálu.

5.3.3 Ženy ve výkonu trestu

V této kapitole je pojednáno o pobytu odsouzených a obviněných žen v podmínkách českých věznic. Obecné informace o každodenním životě uvězněných jsou čerpány na základě právních předpisů, které jsou upraveny v Řádu o výkonu trestu odnětí svobody a v Zákonu o výkonu trestu odnětí svobody. Podrobnější údaje vycházejí z přílohy časopisu České vězeňství, která nese název Vězněné ženy ve světě¹⁵⁷ a na základě vlastního zjišťování, jaké možnosti, vzdělávací programy a volnočasové aktivity jednotlivé věznice odsouzeným nabízejí.

Ženy mají ve věznici odlišné problémy než muži. Proto by jim měla být věnována zvláštní pozornost. Ženy, které se dostanou do věznice, jsou velmi zranitelné. Často se stávají obětí fyzického nebo sexuálního násilí ze strany bachařů. Pro větší ochranu žen před zneužíváním, mezinárodní listiny požadují, aby dozor nad delikventkami vykonával ženský personál. Pokud je v ženské věznici zaměstnán mužský personál, neměl by dozor nikdy vykonávat bez přítomnosti ženského personálu.¹⁵⁸

K zajištění ochrany žen také přispívá jejich oddělení od vězněných mužů. Standardní minimální pravidlo (č.8) pro zacházení s vězni praví: „*Různé kategorie vězňů se umisťují v samostatných věznicích nebo částech věznic, přičemž se bere v úvahu jejich pohlaví, věk, kriminální historie, právní důvody vazebního opatření a potřeby nutné k zacházení. Tudiž se muži a ženy umisťují pokud možno v samostatných věznicích: věznice určené pro muže i ženy vyčlení pro ženy samostatnou část objektu.*“¹⁵⁹ V ČR, stejně jako i v řadě evropských zemí, je velmi malý počet věznic používaných výhradně pro ženy. To nutně vede k umisťování žen daleko od jejich rodin a komplikuje kontakt s rodinou. Jinou možností je ubytování žen do malých oddělení větších mužských věznic. To ovšem může představovat zvýšené riziko v oblasti bezpečnosti žen.¹⁶⁰ V českých věznicích čítá průměrný počet žen

¹⁵⁷ COYLE, A. Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005. 86 s.

¹⁵⁸ COYLE, A. Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005. s. 11.

¹⁵⁹ COYLE, A. Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005. s. 7.

¹⁶⁰ COYLE, A. Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005. s. 9.

na ložnici 5 osob, největší ložnice jsou 12-ti lůžkové. Protože je značný počet kuřáček, často se stává, že musí společně nekuřáčky sdílet ložnici s ženami, které kouří.¹⁶¹ V celách musí být dodržena minimální ubytovací plocha 3,5 m² na jednoho vězně. Stanovenou plochu je však možné na dobu nezbytně nutnou snížit, to však v žádném případě neplatí pro těhotné ženy.

Těhotné ženy vyžadují zvláštní zacházení v mnoha ohledech. Doporučuje se, aby jim byl trest odnětí svobody uložen až jako poslední možný trest, kdy již neexistuje žádná jiná alternativa. Pokud se tedy těhotná žena dostane do vězení, je potřeba pro ní zajistit vše potřebné pro porod a období kojení. Nedoporučuje se, aby ženy rodily ve věznici. Pokud je to možné, měly by být ženy před porodem převezeny do veřejné nemocnice, kde bude jednak zajištěna "odborná péče a dítě nebude stigmatizováno záznamem věznice o jeho narození".¹⁶² V rodném listě dítěte by měla být uvedena adresa odlišná od adresy věznice. Pokud se tato situace vyskytne, je nutná co největší míra diskrétnosti.

Specifický přístup je nutno uplatňovat i k vězněným **ženám-matkám**. Ve většině případů ženy zastávají v rodině v oblasti péče a výchovy potomků prvořadou úlohu. Pokud jde o uvěznění muže, zůstávají odpovědnosti ženy vůči dítěti v podstatě stejné a dítě nemusí příliš pociťovat absenci otce. Jiné je to v opačném případě. Zvláště nastává problém pokud jsou uvězněné ženy jediným rodičem majícím nezaopatřené dítě. Je-li žena poslána do vězení, bývají tedy důsledky pro rodinu značné. V případě, že se o dítě není schopen otec nebo nejbližší rodina postarat, soud rozhodne o jeho umístění do dětského domova. Pokud se přece jen bude v době nepřítomnosti ženy starat o dítě otec, svou nově nabitou odpovědnost nemusí plně zvládat a může shledat plnění svých nových povinností za obtížné. Proto je nutné vytvořit mechanismy umožňující ženám smysluplný kontakt s dětmi a rodinou, které opustily. Navštíví-li věznici, měl by jim být s matkou zajištěn co nejtěsnější kontakt a dostatečné soukromí.¹⁶³ Podle předpisů má obviněný nárok na přijetí návštěvy jednou za 2 týdny, což je ovšem nedostačující. Pro odsouzené jsou rodinné

¹⁶¹ Vybrané otázky problematiky žen a mladistvých ve věznicích : závěry projektu Českého helsinského výboru "Monitoring podmínek výkonu vazby a trestu odnětí svobody žen a mladistvých v ČR". Vyd. 1. Praha : Český helsinský výbor, 2003. s. 41.

¹⁶² COYLE, A. Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005. s. 9-10.

¹⁶³ COYLE, A. Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005. s. 9.

návštěvy nesmírně důležité, proto by neměly trvat jednu hodinu, jak je předepsané, ale tak dlouhou dobu, jak je to jen možné.

Jiným kontaktem, jak se v době uvěznění spojit s rodinou je **korespondence**. Řád výkonu vazby považuje za korespondenci jen písemná sdělení. Jakmile je k dopisu přiloženo např. jídlo či věci osobní potřeby, považuje se za balíček, na který má odsouzený právo jedenkrát za 3 měsíce. Toto omezení se ovšem nevztahuje na balíčky obsahující oblečení zasílané za účelem jeho výměny, knihy, denní tisk, časopisy a hygienické potřeby. Korespondenci může přijímat a na své náklady odesílat bez omezení množství. Podle její četnosti pracovníci Vězeňské služby usuzují, jestli má vězeň dostatečné sociální zázemí. Korespondence je také jeden z mála způsobů, jak se vězněný může dozvědět o situaci venku za zdmi věznice, o každodenním životě jeho rodiny, jejich radostech i problémech. Pokud tento kontakt nebude mít, snadno může propadnout depresi.

Choulostivou záležitostí je oblast **hygieny a zdravotní péče**. Odsouzené ženy mají specifické potřeby, které je třeba respektovat. Měl by jim být k dispozici ženský zdravotní personál včetně lékařů a ženské zdravotní problémy by měly být konzultovány se specialisty. Osobních prohlídek žen by se mužský personál neměl nikdy účastnit a mělo by se při nich postupovat se zvláštní citlivostí.¹⁶⁴

Všichni obvinění mají možnost koupat (sprchovat) se v teplé vodě nejméně dvakrát týdně.¹⁶⁵ Toto ustanovení nám může připadnout nedostačující, ale je zde stanoven pouze minimální požadavek, takže si ho jistě jednotlivá vězeňská zařízení upravují v rámci svých možností. To naznačuje i průzkum provedený Českým helsinským výborem probíhající v českých věznicích a vazebních věznicích v polovině roku 2002. Podle něho měla více než polovina dotázaných žen denně umožněn přístup k teplé vodě, necelá polovina měla tuto možnost 2-3x týdně.¹⁶⁶ Také na základě lékařského doporučení či hygienických důvodů, správa věznice zajistí koupání vězňů a vězeňkyň častěji. Obviněné při koupání střeží osoba stejného pohlaví. V neposlední řadě by odsouzeným měla být nabídnuta

¹⁶⁴ COYLE, A. Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005. s. 11.

¹⁶⁵ Řád výkonu vazby - vyhl. č. 109/1994 Sb. (§ 36 odst. 1) [online][cit. dne 18.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560.

¹⁶⁶ Vybrané otázky problematiky žen a mladistvých ve věznicích : závěry projektu Českého helsinského výboru "Monitoring podmínek výkonu vazby a trestu odnětí svobody žen a mladistvých v ČR". Vyd. 1. Praha : Český helsinský výbor, 2003. s. 16.

možnost preventivních vyšetření, týkající se například rakoviny prsu a dělohy. Neměla by jim být odepírána ani antikoncepce.

Pokud se jedná o **stravu**, obviněným se poskytuje třikrát denně. Ze zákona vyplývá, že stravování obviněných a odsouzených musí být zajištěno v rozsahu celého dietního systému pro nemocnice, podle náboženských tradic (muslim, žid, hinduista) a stravovacích zvyklostí (vegetarián, vegan). Strava se liší podle toho zda jde o odsouzené zařazené do práce, těžce pracující, těhotné ženy nebo mladistvé. Samostatnou skupinou jsou v ženské věznici ve Světlé nad Sázavou děti do tří let věku.

Stravování ve vazební věznici probíhá pod dohledem vězeňských dozorců formou rozvozu stravy k jednotlivým celám. Porcelánové nádobí nemůže být z bezpečnostních důvodů používáno. Proto je jídelní nádobí voleno tak, aby bylo nerozbitné, průchodné celovým oknem, tepelně odolné a hygienicky nezávadné.¹⁶⁷

Krátce se zde ještě zmíníme o **oblečení** vězňů. Obviněný používá po dobu vazby zpravidla vlastní oděv, prádlo a obuv pokud splňují hygienické a estetické podmínky nezávadnosti. Pokud nejsou tyto podmínky splněny je nařízeno obviněnému používat vězeňský oděv.

Pracovní, vzdělávací a volnočasové programy pro ženy

Muži mají oproti ženám ve vězení větší výběr pracovních, rekvalifikačních a volnočasových programů (např. obrábění kovů, elektrotechnická výroba, stavební výroba, zpracování dřeva, kurzy tvorby www stránek, společného stravování či kurz malíř – natěrač nebo obráběč skla a další). Pro ženy je nabídka omezena pouze na osvojení si dovedností, praní, vaření a uklízení. Mohou navštěvovat aktivity typu pletení, šití, vyšívání či společenských tanců, muži mají možnost věnovat se sportovním činnostem.

Tato kvalitnější nabídka rekvalifikačních, pracovních a volnočasových programů pro muže odráží skutečnost, že náprava a resocializace ve vězení reprodukuje stereotypizované modely feminity a maskulinity. Socioložka Kateřina Nedbálková¹⁶⁸ poukazuje na to, že: „muži jsou vězením „napravováni“ a vedeni k tomu, aby byli „správnými“ muži, tedy autonomními osobnostmi, které si osvojí základní dovednosti a po propuštění obstojí

¹⁶⁷ Štěpnička, V.: O chlebu a vodě? Jak se jí v českých věznicích. *České vězeňství* [online], 2006, roč. 14, č. 3, s. 20-21. [cit. dne 18.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.

¹⁶⁸ Kateřina Nedbálková je členkou brněnského Gender centra při Fakultě sociálních studií.

na trhu práce. Ženy se ve vězení učí být „správnými“ ženami, tj. dobrými matkami a hospodyněmi v domácnosti.“¹⁶⁹

Vzdělání

Ve výkonu trestu odnětí svobody dochází k omezení některých práv a svobod. Mezi ně ale nepatří právo na vzdělání odsouzeného. Formální vzdělávání (ve smyslu vzdělávání v určitém oboru ukončené výučním listem, vysvědčením, potvrzením či osvědčením) je ve věznicích zajišťováno na základě dohody Ministerstva spravedlnosti s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Na základě této úmluvy vydalo Ministerstvo spravedlnosti Nařízení ministra spravedlnosti č. 1/1994 o zřízení středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště, které zajišťuje vzdělávání odsouzených v průběhu pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody.¹⁷⁰

V současné době jsou zřízena Školská vzdělávací střediska ve věznicích Opava, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Valdice, Všehrady a Světlá nad Sázavou. Po vykonání zkoušek obdrží vězni výuční list. Motivačním faktorem zahájit studium může být fakt, že na výučním listu není uvedeno, že vyučování probíhalo ve vězení.

Pro odsouzené ženy k rozšíření vzdělání nabízejí některé věznice tyto obory: krejčí/švadlena, kuchař, rodinná škola, základní škola, cizí jazyky, vedení administrativy a ošetrovatelství. Např. v roce 2000 a 2001 nabídlo Školské vzdělávací středisko (ŠVS) Věznice Pardubice odsouzeným ženám dvouletý učební obor: *Výroba konfekce* a denní kurzy: *Kurz základní školy* a *Kurz praktické rodinné školy*.¹⁷¹

Ve Věznici Světlá nad Sázavou mají ženy možnost výběru z několika kurzů a vzdělávacích aktivit v denním studiu: *Kurz základní školy* (1.-5. ročník, celoroční, kapacita kurzu max. 16 odsouzených), *Kurz praktické rodinné školy* (pololetní, max. 16 odsouzených), *Základní kurz výroby konfekce* (pololetní, max. 12 odsouzených), *Základy obsluhy počítače* (tříměsíční, celkem 40 hodin), *Základy kuchařských prací* (pololetní, 16 hodin měsíčně), *Český jazyk pro negramotné s krátkodobými tresty* (2 hodiny týdně),

¹⁶⁹ Kateřina Nedbálková: Jiná vězení? [online] [cit. dne 5.4.2007]. Dostupné z : <http://www.sedmagerace.cz/index.php?art=clanek&id=99>.

¹⁷⁰ Projekt: „Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci - Monitoring a litigace“. Český helsinský výbor. [online] [cit. dne 19.4.2007]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004122201>

¹⁷¹ Vězeňská služba ČR. [online] [cit. dne 10.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=333.

Kreativní psaní (2 hodiny týdně), *Základy němčiny*, *Základy angličtiny* (každý dvě hodiny týdně), *Čeština pro cizince* (dle potřeby), *Kurz právního minima* (1 hodina týdně).¹⁷²

V Domově sv. Karla Boromejského mohou zájemkyně získat kvalifikaci v sanitářském kurzu sv. Zdislavy z Lemberka. Osvědčení umožňuje sanitářkám uplatnit se v této nové službě ve zdravotnických nebo sociálních zařízeních i po propuštění z výkonu trestu.¹⁷³

Vězeňská služba České republiky je prostřednictvím Středního odborného učiliště Rýnovice zapojena do dvou mezinárodních projektů, zaměřených na oblast vzdělávání vězňů. Prvním z projektů je PIPELINE (*Partnerships in Prison Education: Learning in Networked Environments*), který je schvalovaný a financovaný Evropskou komisí v Bruselu. Mimo Českou republiku na něm participuje ještě osm zemí (Dánsko, Německo, Řecko, Rumunsko, Slovinsko, Švédsko, Velká Británie a Norsko). „*Hlavním zájmem a cílem projektu je pokusit se zlepšit vězeňské vzdělávání v Evropě zpřístupněním informačních a komunikačních technologií studentům a učitelům ve vzdělávání vězňů. Smyslem projektu je vývoj technologií, pedagogických aktivit a organizačního uspořádání tak, aby informační a komunikační technologie byly přínosem pro studenty i učitele ve vězeních a připravily vězně pro účast v pracovním a společenském životě.*“¹⁷⁴ Na projektu ISDIPE (*Improved Service Delivery in Prison Education*) spolupracuje ČR, Francie, Norsko, Řecko a Bulharsko. Jeho cílem je praktické poznání situace v oblasti vzdělávání vězňů v zúčastněných zemích, a to především formou vzájemných návštěv.

Osobní volno

Téměř všechny ženy mají každodenní možnost osobního volna. Mohou ho využít sledováním TV, psaním dopisů, četbou, ručními pracemi, vzděláváním, malováním, povídáním se spoluvězeňkyněmi a jinou činností.

Ve Věznici Světlá nad Sázavou se mohou ženy věnovat aerobiku a zpěvu (místní hudební skupina Výtržnice), starší ženy dávají přednost práci na zahradě, šití či pletení.¹⁷⁵

¹⁷² Kolbábek, F.: Věznice nabízí šanci. *České vězeňství* [online], 2004, roč. 12, č. 6, s. 15-16. [cit. dne 18.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.

¹⁷³ Bajcura, L.: Tři výročí spolupráce s boromejkami. *České vězeňství* [online], 2004, roč. 12, č. 6, s. 29. [cit. dne 18.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.

¹⁷⁴ Váňa, M.: Mezinárodní spolupráce v oblasti vzdělávání vězňů. *České vězeňství* [online], 2006, roč. 14, č. 4, s. 14. [cit. dne 19.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.

¹⁷⁵ Tesařová, S.: Světlá vzpomínka na Světlou. *České vězeňství* [online], 2006, roč. 14, č. 6, s. 40-41. [cit. dne 19.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.

Pro zájemkyně je zde organizován kroužek tvůrčího psaní. Zdařilejší díla jsou publikována v časopise El Passo zřízeném pro tyto účely. Mezi stále rubriky toho občasníku patří např. Linka X (prostor pro problematiku drogově závislých), Sociální otázky (ve spolupráci s kompetentními pracovníky řeší sociální problémy odsouzených, např. bydlení po propuštění, kontakt s dětmi, problematiku výživného atd.) či rubrika Jo a ne (reakce na aktuální dění ve věznici)¹⁷⁶.

Od jara roku 2006 se odsouzené jednou týdně podílejí na úklidu města bez nároku na finanční odměnu. Svou spolupráci nabídly i ochranářům přírody – ochotně dochází do Stanice ochrany fauny AOPK v ČR v Pavlově a pomáhají handicapovaným a ohroženým zvířatům.¹⁷⁷

Ve Vazební věznici Praha-Ruzyně, úsek oddělení výkonu trestu Řepy, již několik let funguje dramatický kroužek. Se svou nastudovanou pohádkou Mrazík slavily úspěchy v několika mateřských školách v Praze. Na tento rok chystá řepský divadelní soubor známou pohádku o Popelce.¹⁷⁸

Tyto ženy se také zapojily do projektu Dětského fondu OSN-UNICEF „Adoptuj – ušij panenku a zachrániš dítě!“ Cílem tohoto projektu je získat prostředky pro celosvětovou očkovací kampaň UNICEF. *„Každá panenka představuje dítě, které bude v rámci kampaně očkováno proti šesti dětským chorobám – spalničkám, záškrtu, tuberkulóze, černému kašli, tetanu a dětské obrně. Očkování jednoho dítěte stojí 600 korun a taková je i cena adoptovaných panenek.“*¹⁷⁹

¹⁷⁶ Hodný, P. Časopis El Passo ve Věznici Světlá nad Sázavou. [online] [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=67.

¹⁷⁷ Hodná, E.: Vězněné ženy chtějí být užitečné. *České vězeňství* [online], 2006, roč.14, č. 6, s. 33. [cit. dne 19.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.

¹⁷⁸ Sasková, E.: Aby dobro zvítězilo a zlo bylo potrestáno. *České vězeňství* [online], 2006, roč.14, č. 3, s. 36. [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36

¹⁷⁹ Slovanová, P.: Panenky z rukou vězňů. *České vězeňství* [online], 2005, roč. 13, č. 5, s. 17. [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36

Obrázek č. 2: Panenka / Občanské sdružení Kiwanis

Odsouzené ženy ve Věznici Opava šijí ve spolupráci s občanským sdružením KIWANIS látkové panenky pro děti v nemocnicích. „Každé dítě přicházející do nemocnice, do cizího sterilního prostředí má obvykle strach z neznámého. Rodiče i personál nemocnice chtějí, aby se děti cítili dobře a nestrádali. Každý malý pacient dostane na příjmu panenku - dárek, kamaráda... Panenku si může pojmenovat, vymalovat, vzít na pokoj... Ta ho provází po celou dobu pobytu v nemocnici a pak si ji malý pacient odváží domů. Panenka není pouze kamarádem, hračkou, ale i pomocnicí. Lékař může na panence malému pacientovi demonstrovat, jaká vyšetření ho čekají, dítě pak lépe snáší průběh léčby.“

Pramen: Kiwanis klub Ostrava¹⁸⁰

Vězeňská duchovenská péče (<http://vdp-cz.info/>), dobrovolníci a neziskové organizace

Na podzim 1994 vzniklo občanské sdružení „Vězeňská duchovenská péče“ (VDP) sjednocující všechny registrované církve a náboženské společnosti v ČR. Ve stejném roce byla podepsána dohoda o poskytování duchovní péče mezi Generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky (GŘ VS ČR), Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí, delegující odpovědnost za dobrovolnou duchovní službu v českých věznicích ČR.

Duchovní konají křesťanskou službu vězňům, jejich rodinám, vězeňskému personálu, bývalým vězňům i obětem trestné činnosti. Pro vězně zabezpečují biblické hodiny, koncerty, přednášky i pravidelné bohoslužby.

V rámci různých církevních i necírkevních organizací vznikají skupinky dobrovolníků, kteří si nejen dopisují s vězni, ale je i navštěvují. Poskytují mimo jiné i

¹⁸⁰ Kiwanis klub Ostrava. [online]. Dostupné z: <http://www.kiwanisostrava.cz/index.php?id=50a>.

služby resocializačních programů, kdy pomáhají odsouzeným znovu se začlenit do života společnosti po jejich propuštění. Mezi tyto neziskové organizace patří např. Občanské sdružení White Light I.- Šance 06 v Teplicích a Ústí nad Labem, Občanské sdružení Změna v Písečné, Občanské sdružení Vicinia v Přerově, mezinárodní organizace a sdružení Český helsinský výbor, Sdružení pro probaci a mediaci v justici v Praze, Charita v Olomouci a jiné.

Velmi významné bylo založení Sdružení pro prevenci kriminality PRAK sídlící v Praze (<http://prak.wz.cz/stare/>), která pořádá pro žáky základních škol návštěvy do věznic a besedy s odsouzenými. Jejich cílem je: „posílit etické, morální citění a vnímání žáků ZŠ s důrazem na otázku vina - zločin - trest, dopad následků zločinu a prožitku vězení na osobnost člověka, osobní morální standardy a jejich vytváření“.¹⁸¹ Na základě zážitku z prostředí vězení chtějí s žáky komunikovat o otázkách morálky a etiky, dát jim prostor k sebevyjádření, naučit je hledat co je dobré a správné.

5.3.4 Život za mřížemi a důsledky uvěznění

To, aby odsouzený úspěšně přežil ve výkonu odnětí svobody, vyžaduje adaptaci na život ve vězeňském prostředí. Touto adaptací se myslí přijetí subkulturních norem a pravidel, značně odlišných od obecně platných, dále osvojení si nových, z hlediska „přežití“ výhodnějších, vzorců chování a postupné vyhasínání adaptivního chování potřebného k životu mimo vězení. Adaptace na život ve vězeňských podmínkách se nazývá *prizonizací* a má dvě složky: *institucionalizaci a ideologizaci*.¹⁸²

Institucionalizace označuje adaptaci na vysoce organizovaný vězeňský život, spojenou se ztrátou aktivity a iniciativy.¹⁸³

Ideologizace se projevuje vnitřním přijetím subkulturních norem a pravidel, hodnot a postoj a také systému racionalizace; patří sem i osvojení si a užívání specifického jazyka, tzv. kriminálního argotu. Je projevem identifikace s kriminální subkulturou.¹⁸⁴

Uvěznění sebou může nést řadu negativních následků jako je např. ztráta zaměstnání, často i rozpad rodiny (ztráta partnerky, partnera, dětí), oslabení ostatních sociálních vazeb

¹⁸¹ Prak – Sdružení pro prevenci kriminalistiky. [online] Dostupné z: <http://prak.wz.cz/stare/>.

¹⁸² NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. 1. vyd. Praha: Ústav kriminalistiky právnické fakulty Univerzity Karlovy, 1991. s. 27.

¹⁸³ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. 1. vyd. Praha: Ústav kriminalistiky právnické fakulty Univerzity Karlovy, 1991. s. 27.

¹⁸⁴ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. 1. vyd. Praha: Ústav kriminalistiky právnické fakulty Univerzity Karlovy, 1991. s. 27.

(úbytek či ztráta přátel), prudké snížení životní úrovně odsouzeného po dobu výkonu trestu odnětí svobody i značná redukce aktivit a s ním spjatá frustrace zvláště sekundárních vazeb. Vězeňské subkultury jsou interpretovány jako reakce na deprivace, které sebou život v instituci vězení přináší.

Mezi základní deprivace můžeme zařadit ztrátu autonomie, upírání zboží a služeb i nemožnost sexuálního uspokojení v heterosexuálním vztahu. Ztráta svobody není vymezována pouze ve smyslu přesně ohraničeného prostoru, na kterém má vězeň ohraničený pohyb, ale i jako ztráta možnosti volně strukturovat a plánovat sociální kontakty s rodinou, příbuznými a přáteli vně instituce. Tuto ztrátu odsouzení kompenzují vytvářením neformálních sociálních struktur a rozvíjením konceptu kodexu vězně: „*Kód vězně představuje jakousi žitou filosofii výkonu trestu a jeho hodnoty odrážejí například následující pravidla: „Neplet' se do zájmu jiných vězňů! Nebud' moc zvědavý! Nepouštěj si pusu na špacír! Hled' si svého! Nebud' práskač!*“.¹⁸⁵ Kateřina Nedbálková uvádí, že ženy ke kodexu vykazují minimální či skoro žádnou příslušnost.¹⁸⁶ Ženy údajně nesdílejí pravidlo nezasahování do záležitostí jiných vězenkyň, stejně jako pro ně není takovým tabu kontakt se zaměstnanci.

Deprivace týkající se materiálních potřeb se nevztahuje na upírání základních fyzických potřeb jako je držení o hladu nebo v zimě. Jde o absenci zboží, které jsou v civilním životě považovány za samozřejmé (padnouce oblečení, cigarety, jídlo dle vlastního výběru aj.). Proto se ve vězeňských subkulturách utvářejí sítě neformálních trhů, pomocí kterých si vězňové toto zboží opatřují a směňují.

Deprivace v oblasti sexuální a emoční, v nemožnosti navázání či udržení předpokládaného heterosexuálního vztahu dává pak pravděpodobně základ k formování vztahů homosexuálních. Zvláště v ženských věznicích vznikají dva základní adaptační mechanismy mezi něž patří (pseudo)rodiny a homosexuální partnerství. V rámci pseudorodin existuje tradiční rozdělení rolí. „*Kromě pozic, jež jsou obvykle zaujímány ženami (matka, dcera, sestra, teta), ženy představují i mužské partnery zmíněných pozic (otec, syn, bratr, strýc). Tyto rodiny je možné vnímat jako pokus o přepsání zkušenosti života v totální instituci, jako snahu přeformulovat tuto zkušenost v termínech a strukturách chování širší společnosti za účelem učinit ji více realistickou. (Pseudo)rodiny naplňují jednak funkce podpůrné, ale slouží také jako jednotky produktivní, distribuční, či*

¹⁸⁵ NEDBÁLKOVÁ, K. Spoutaná rozkoš; Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2006. s. 39-40.

¹⁸⁶ NEDBÁLKOVÁ, K. Spoutaná rozkoš; Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2006. s. 40.

*jako agenti socializace. Jejich ekonomická role spočívá v redistribuci darů a služeb.*¹⁸⁷ Jde ovšem jen o určité hraní rolí, které jsou opuštěny, jakmile se změní okolnosti – po propuštění z vězení apod.¹⁸⁸

Deprivace a bolesti, které s sebou uvěznění nese, nemohou být nikdy úplně odstraněny, ale mohou být zmírněny vzory sociálního jednání, které mezi sebou chovanci navzájem utvářejí. Výzkumníky jsou tyto deprivace vnímány specificky genderově, tj. má se za to, že ženy ve vězení trpí zejména ztrátou rodinných vazeb a emočního zázemí, zatímco muži citelněji zakoušejí ztrátu autonomie a nemožnost sexuálního uspokojení v heterosexuálním vztahu.

Negativní následky uvěznění mohou fatálně změnit celý další život jedince a v některých případech být i do značné míry příčinou recidivy jeho kriminálního chování. Lze říci, že trest odnětí svobody v každém případě mění chování (a tím alespoň částečně i osobnost) jedince, vůči němuž je uplatněn. Zda je tato změna „od společnosti nebo k ní“ závisí především na způsobu jeho výkonu. Prostá izolace, byť doplněná společensky prospěšnou prací, znamená v lepším případě změnu „od společnosti“, v horším případě „proti společnosti“. Proto je důležité odsouzeným nabídnout širokou paletu programů zahrnujících vzdělání, volnočasové programy, pracovní programy, terapie orientované na osvojení sociálních dovedností i programy zaměřené na udržení, rozvoj či stimulaci vzniku hodnotových sociálních vazeb a vztahů. Základním a hlavním cílem musí být příprava odsouzených na pokud možno hodnotný život na svobodě. V optimálním případě by se jedinec měl naučit samostatně, odpovědně rozhodovat a akceptovat své následky.¹⁸⁹ K tomu by jim měla pomoci týmová spolupráce všech pracovníků ve vězeňských zařízeních. Personál by měl splnit obecná kritéria psychologického personálního výběru se zvláštním důrazem na sociální zralost vybraných jedinců, sociální dovednosti v jednání s problémovými jedinci, na dobré mezilidské vztahy. Závažným kritériem by měla být i motivace k práci – ochota spolupracovat s lidmi.¹⁹⁰ Součástí tohoto týmu by měli být odborníci z řad psychologů, pedagogů, sociálních pracovníků, nutná je i trvalá spolupráce vazebních psychologů s psychiatry. Ženy jsou v mnoha ohledech citlivější a oproti mužům

¹⁸⁷ Nedbálková K. Jiná vězení? [online] [cit. dne 5.4.2007]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/index.php?art=clanek&id=99>.

¹⁸⁸ FAFEJTA, M. Úvod do sociologie pohlaví a sexuality. Věrovany: Nakladatelství Jana Piskiewiczze, 2004. s. 19.

¹⁸⁹ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. Praha: Ústav kriminalistiky právnické fakulty Univerzity Karlovy, 1991. s. 25,30.

¹⁹⁰ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. SEDLÁČEK, V. Sociální ochrana. 2. uprav. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. s. 122.

jinak prostředí a pobyt ve věznici prožívají a vnímají. Proto dopad na jejich psychiku je také odlišný. Dlouhodobější odloučení od svých dětí a od rodiny často těžce snášejí. Izolace v nich může vyvolat velice silné emoce. Právě proto by zvláště ženám měla být v dostatečné míře poskytnuta pomoc psychologa popřípadě psychiatra. Kromě skupinových terapií by jim měla být nabídnuta i individuální péče, což vzhledem k finančním podmínkám a přetíženosti odborníků není vždy možné. Odsouzeným je také poskytována průběžná pomoc v rámci sociálně právního poradenství v jejich orientaci v občanském životě, neboť většina z nich nemá právní povědomí.

Kvalita přípravy na propuštění je rozhodující pro úspěšné přizpůsobení se běžným životním podmínkám po propuštění. Bez ní nelze doufat či očekávat úspěšné přizpůsobení a znovuzачlenění trestaného do společnosti.¹⁹¹

5.3.5 Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Po propuštění prochází propuštěný či propuštěná tzv. adaptační fází. Její trvání je individuální a závislé na podmínkách, do nichž se vrací (zaměstnání, rodina, přátelské vztahy), také na motivaci k dalšímu „bezáhonnému“ životu, na adaptační kapacitě osobnosti, eventuálně i na poruchách osobnosti.

Bude také záležet na schopnosti readaptace osobnosti na podmínky běžného života, jimž po dobu pobytu odvykl. Odsouzený se musí naučit využívat své racionální kapacity při řešení náročných životních situací a nepodléhat emocionálnímu přístupu. Důležité je také naučit se oddalovat řešení situace namísto v minulosti často opakovaným emocionálně impulzivním reakcím, které jsou pro odsouzené tak často příznačné. Bude záležet i na jeho sociálně komunikativních dovednostech v jednání (např. na úřadech či pracovišti), na přeměně jeho doposud frustrovaného chování na chování motivované k reálnému cíli, vedoucí k chování zodpovědnému.¹⁹²

U žen je tato readaptace specifická v tom, že žena zpravidla vracející se opět k rodině, může pociťovat rozporuplné emoce. Ty jednak mohou spočívat v obavách, zda ji rodina znovu přijme, jak se k ní bude chovat, či v neposlední řadě, jak na ní bude nahlíženo sousedy a osobami, žijící v její bezprostřední blízkosti. Pokud je matkou a své dítě musela

¹⁹¹ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. Sociální ochrana. 2. uprav. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. s. 124.

¹⁹² ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. Sociální ochrana. 2. uprav. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. s. 121.

zanechat v době uvěznění doma, její strach může plynout i z toho, zda ji bude mít ještě její potomek rád, zda bude schopna se o něj postarat a nahradit mu nějakým způsobem dobu, kdy s ním nemohla být. Žena musí znovu navyknout činnostem, které jsou jimi běžně v každodenním životě vykonávány, ale v momentě kdy byly uvězněny pro ně přestaly platit. Těmito činnostmi je myšleno vaření, uklízení, nakupování, praní i žehlení atd. Od ženy narozdíl od muže je očekáváno, že se opět zapojí do své tradičně dané role, začne se starat o rodinu, vychovávat děti či konat domácí práce. Z obavy, že se jí tato očekávání nepodaří naplnit, může pociťovat psychický tlak.

V této adaptační fázi dochází nejčastěji k recidivě kriminálního chování, což je způsobeno „šokem“ z nárazu na realitu života na svobodě, dlouhodobou frustrací subjektivně významných potřeb, nemotivovaností k prosociálnímu chování, prázdnotou sociálního prostoru, do nějž se vrací. Proto je pro tyto jedince vhodné, aby se dobrovolně podrobili léčbě, postpenitenciární péči.

Jde o specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a ochrannou výchovou.¹⁹³ Jejím cílem je podpora jedince propuštěného z výkonu trestu odnětí svobody při opětovném začlenění do společnosti. Za tímto účelem je rozvíjena spolupráce se státními institucemi, společenskými a církevními organizacemi, které plněním svých specializovaných úkolů sociální péče vytvářejí předpoklady pro integraci jedince do společnosti (např. azylové domy, úřady práce aj.). Prostřednictvím postpenitenciární péče je odsouzeným poskytována pomoc při hledání pracovního zařazení, při zprostředkování ubytování, finanční podpora, pomoc při začleňování se do sociálního prostředí i sociálně výchovné a poradenské působení ve věcech sociálněprávních.¹⁹⁴

Pro pomoc vězňů před a zvláště po propuštění z vězení byl vytvořen projekt Šance, který vznikl v roce 2004 a jeho ukončení je stanoveno na rok 2008. Místem jeho realizace jsou střední a severozápadní Čechy. Tématem je problematika návratu osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody na trh práce. Jedním z cílů projektu je např. připravit trestané na propuštění a následný návrat do běžného života a do zaměstnání; vytvořit doplňkové vzdělávací programy pro odborníky pracující s odsouzenými či vytvořit strategii změny postojů a motivace zaměstnavatelů aj. (více na webových stránkách Projektu šance: <http://equal.spj.cz/>)

¹⁹³ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. SEDLÁČEK, V. Sociální ochrana. 2. uprav. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. s. 182.

¹⁹⁴ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. SEDLÁČEK, V. Sociální ochrana. 2. uprav. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. s. 182.

Nakonec můžeme uvést některá charitativní, církevní a občanská sdružení poskytující různé druhy sociální pomoci: ADRA: charitativní organizace adventistické církve, Česká katolická charita, Český červený kříž, SOS Centrum Diakonie Českobratrské církve evangelické, Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi, Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným, Klíč – nadace, Armáda Spásy, Naděje, aj.

6. Závěr

Vzhledem k výrazné početní převaze pachatelů nad pachatelkami se obecně mluví o kriminalitě mužské. Tato práce se zaměřuje na ženskou kriminalitu, která byla po dlouhá léta podceňována a odsouvána do pozadí. S vývojem a proměnou společnosti, získáváním nových možností a příležitostí, pozměněním tradičních rolí mužů a žen, dochází i k vzestupu kriminálních aktivit žen.

Na ženy je tradičně nahlíženo jako na osoby citlivé, mírné a slabé, a proto pokud žena spáchá těžký zločin, ať už důvody jsou jakékoliv, vyvolá to ve společnosti zděšení a nevoli. Tato žena bude pravděpodobně morálně odsouzena. Nejde ani tak o to, že něco špatného spáchala (neboť v dnešní době je slyšáno běžně o různých mordech, brutálních vraždách a násilí a společnost je do určité míry již vůči těmto zprávám imunní), jde o to, že to právě spáchala tato osoba „něžného pohlaví“. Její čin vyvolá velkou pozornost médií, které její osobu pravděpodobně dopodrobna rozpitvají a udělají z ní monstrum. To vše nasvědčuje tomu, že ani v dnešní době se stále nepřipouští, že by ženy mohly být kruté, bezcitné, chladné, neboť se to neslučuje s jejich rolí pečovatelek, milujících manželek a matek.

S. Weir Mitchell řekl: „*Člověk, který nezná zvrácené ženy, nezná ženy vůbec.*“¹⁹⁵ Ženy dokáží spáchat stejně závažný zločin jako muži, i když je pravda a statistiky to dokazují, že jejich počet je výrazně menší. Příkladem můžeme uvést několik vražedkyň, které díky svému činu vstoupily do dějin: např. Češka Karla Homolková, která spolu s přítelem Paulem Bernardem zavraždila svoji sestru a další dvě dívky (jejich příběh byl zfilmován pod názvem „Bestie Karla“); k trestu smrti odsouzená Olga Hepnarová, která vjela na chodník plný lidí a díky níž zahynulo osm lidí (o jejím krátkém životě pojednává kniha Romana Cílka „Oprátka za osm mrtvých“¹⁹⁶); nesmíme zde zapomenout zmínit ani Alžbětu Báthoryovou, která je snad nejznámější ženskou vražedkyní. O skutečném počtu krvelačných činů této tzv. Čachtické paní se spekuluje dodnes.

V této práci docházíme k závěru, že nejtypičtější a nejfrekventovanější trestnou činností, které se ženy dopouštějí, je majetková trestná činnost. Ta určitým způsobem

¹⁹⁵ KLEIN, Shelley. Nejkrutější ženy v dějinách. 1. vyd. Frýdek – Místek: Alpress, 2006.

¹⁹⁶ CÍLEK, R. Oprátka za osm mrtvých : případ Olgy Hepnarové - dívky, která zabíjela, protože neuměla žít. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001. 210 s.

odráží sociální roli žen a prostředí, ve kterém se nejčastěji pohybují. Nejpodrobněji je zde pojednáno o infanticiditě, neboť ta je specificky ženská a tedy pro ně charakteristická.

Jak už bylo několikrát poznamenáno, ženská kriminalita je mnohonásobně nižší než mužská. Její negativní vliv na výchovu dětí je ovšem mnohem ničivější než delikvence mužů. Matka je ta, co se v podstatě o dítě stará, vychovává ho a pečuje o něj. V případě neúplných rodin, je to výhradně ona. Proto pokud se žena dopustí trestného činu, nebo vede takový život, který je společností považován za nežádoucí, může se snadněji stát, že potomka toto špatné morální klima rodiny svede na špatnou cestu a v budoucnosti se u něj také projeví delikventní jednání. Vliv rodiny a především matky při výchově dětí je prvořadý. Nepřítomnost matky při dospívání svého potomka má negativní důsledky na jeho emocionální a psychickou složku osobnosti. Této skutečnosti si je společnost dobře vědoma, proto soudce při rozhodování, zda má či nemá nad pachatelkou vynést rozsudek trestu odnětí svobody, ji bere v úvahu. Tento jev a zároveň vyšší výskyt latence u ženské kriminality než u mužské, je asi hlavní příčinou, proč je tak nízký počet odsouzených žen.

Pokud se přece jen stane, že se vrata věznice za pachatelkou zavřou, je nutné podívat se, jak je tato situace v České republice zaopatřena. Proto je část textu věnována právě případu uvěznění. Jejím cílem je základní uvedení do problematiky, vytvoření obrazu o přibližném stavu ženských věznic a vazební věznice, souhrn relevantní legislativy a literatury, poukázat na odlišné problémy žen v těchto zařízeních. Ve věznici by žena neměla rezignovat, ztratit své sny, životní plány a naděje. Tím, že se ocitla za mřížemi její život nekončí, musí se naučit žít dál a v tom ji pomáhají různé programy, aktivity, terapie, o kterých je zde zmínka.

Jako součást této diplomové práce byla plánována i reflexe návštěvy ženské věznice ve Světlé nad Sázavou. Vzhledem ke své specifičnosti (je zde Specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí) zde měl být proveden terénní výzkum, který by umožnil nahlédnout na situaci, kdy si matka ve výkonu trestu odnětí svobody může ponechat své malé dítě u sebe. Pomocí vhodně zvolených otázek a řízeného rozhovoru mělo být zjištěno, jaké výhody či nevýhody tato alternativa přináší, jak na ni pohlíží samotné odsouzené a zda může mít vězeňské prostředí nějaký negativní vliv na psychiku dítěte. Bohužel žádosti nebylo vyhověno, a proto je tato práce čistě teoretická. V příloze alespoň předkládám seznam otázek, které by mohly posloužit někomu jinému, kdo by se chtěl touto problematikou také zabývat.

Práce je psána v duchu genderového konstruktu a její snahou bylo mimo jiné podat ucelený pohled na dráhu potencionální delikventky. Vše začíná ve většině případů již v dětství působením negativního vlivu rodiny či okolí, pokračující přes první delikt, uvězním, pobytem za mřížemi, úsilím o její nápravu a resocializaci a končící jejím propuštěním a znovuzачleněním do normálního života. Celá tato její jedna etapa života je zde čtenáři přiblížena, včetně specifík, které sebou přináší fakt, že je žena.

7. Seznam použité literatury

Monografie

1. BADINTER, E. Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2004. 145 s. ISBN 80-246-0885-5.
2. COYLE, A. Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005. 86 s. ISBN (v knize neuvedeno).
3. ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. SEDLÁČEK, V. Sociální ochrana. 2. uprav. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. 194 s. ISBN: 80-85981-97-1.
4. FAFEJTA, M. Úvod do sociologie pohlaví a sexuality. Věrovany: Nakladatelství Jan Piskiewicz, 2004. 159 s. ISBN 80-86768-06-6.
5. GIDDENS, A. Sociologie. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
6. HERETIK, A. Extrémna agresia I. Forenzná psychológia vraždy. 1.vyd. Nové Zámky: Psychoprof, 1999. 280 s. ISBN 80-968083-3-8.
7. CHMELÍK, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. 201 s., [4] s. barev. obr. příl. ISBN 80-7178-739-6.
8. KAISER, G. Kriminologie: Úvod do základů. 9. vyd. Praha: C.H. Beck, 1994. 268 s. ISBN: 80-7179-002-8.
9. KARSTEN, H. Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj. 1.vyd. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum. 48. ISBN 80-7367-145-X.
10. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. 546 s. ISBN: 80-7179-813-4.
11. LENDEROVÁ, M. RÝDL, K. Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. 376 s., [16] s. obr. příl. Fénix. sv. 16. ISBN 80-7185-647-9.
12. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
13. MOŽNÝ I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. s. 166. 311 s. Studijní texty. 38. sv. ISBN 80-86429-58-X.
14. MUNKOVÁ, G. Sociální deviace: (přehled sociologických teorií). 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. s. 121. 134 s. ISBN 80-246-0279-2.
15. NEDBÁLKOVÁ, K. Spoutaná rozkoš; Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2006. 198 s. : ISBN: 80-86429-65-2

16. NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. 1. vyd. Praha: Ústav kriminalistiky právnické fakulty Univerzity Karlovy, 1991. 69 s. ISBN 80-7066-518-1.
17. NOVOTNÝ, P. Epidemie delikvence. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2006. 62 s. ISBN 80-86761-45-2.
18. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2.přepřac. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 20. 451 s. ISBN 80-7357-026-2.
19. OAKLEY, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 171 s. ISBN 80-7178-403-6.
20. RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. 1. dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
21. SAK, P. Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. s. 221. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
22. SCHREIBER, V. Hormony a lidská mysl. 1. vyd. Praha: Triton, 2004. 129 s. ISBN: 80-7254-433-0.
23. PAVLÍČEK, V., HŘEBEJK, J. Ústava a ústavní řád České republiky : komentář. 2. dopl. a podstatně rozš. vyd. 1. díl. Ústavní systém. Praha : Linde, 1998. 772 s. Zákony - komentáře. ISBN 80-7201-110-3.
24. TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. 1.vyd. Praha: Argo, 2004. s. 20. 413 s. ISBN: 80-7203-565-7.
25. TRÁVNÍČKOVÁ, I., LUPTÁKOVÁ, M. Obchodování se ženami z pohledu České republiky. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 158 s. Studie. ISBN 80-7338-030-7.
26. URBANOVÁ, M., VEČEŘA, M. a kol. Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 247 s. ISBN: 80-210-3608-7.
27. VÁLKOVÁ, J. Kriminalita žen. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. 76 s. ISBN (v knize neuvedeno).
28. Vybrané otázky problematiky žen a mladistvých ve věznicích : závěry projektu Českého helsinského výboru "Monitoring podmínek výkonu vazby a trestu odnětí svobody žen a mladistvých v ČR". Vyd. 1. Praha : Český helsinský výbor, 2003. 80 s. ISBN 80-86436-13-6.

Sborníky

29. Riziková mládež v současné společnosti : sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ - opatření 2.1 Program podpory aktivit zaměřených na integraci sociálně znevýhodněných obyvatel ve spolupráci Královéhradeckého kraje a katedry sociální práce a sociální politiky Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. 234 s. Texty k sociální práci. ISBN 80-7041-044-2.

30. Urbanová, M. Ženská delikvence jako sociální jev: sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty MU v Brně, dne 4.11.2004. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 144 s. : ISBN: 80-210-3609-5.

Články

31. ŠMAUSOVÁ, G. Trestní právo a kriminalita žen. Právník, 1992, č. 3-4, s. 264-280. ISSN 0231-6625.

Elektronické zdroje

32. Vězeňská služba České republiky. Evropská vězeňská pravidla 2006. [online] [cit. 26.4.2007]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>.

33. Vězeňská služba ČR [online] [cit. dne 10.4.2007]. Dostupné z: http://ruzyne.vscr.cz/clanky/?cl_id=68.

34. Vězeňská služba ČR [online] [cit. dne 10.4.2007]. Dostupné z: http://opava.vscr.cz/clanky/?cl_id=1.

35. Vězeňská služba ČR [online] [cit. dne 10.4.2007]. Dostupné z: http://pardubice.vscr.cz/clanky/?cl_id=35.

36. Vězeňská služba České republiky. Měsíční statistika II/2007. [online] [cit. dne 5.5.07] Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=736.

37. Vězeňská služba ČR [online] [cit. dne 10.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=333.

38. KOLBÁBEK, F. K problematice odsouzených matek. [online] [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=33.

39. Specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých. [online] [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=37.

40. Výroční zpráva o činnosti za rok 2005. Věznice Světlá nad Sázavou. [online] [cit. dne 5.5.2007]. Dostupné z: http://ad.vscr.cz/news_files/Vyrocní_zprava_2005.doc.

41. Hodný, P. Časopis El Passo ve Věznici Světlá nad Sázavou. [online] [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=67.

42. Kolbábek, F.: Věznice nabízí šanci. České vězeňství [online], 2004, roč. 12, č. 6, s. 15-16. [cit. dne 18.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.
43. Bajcura, L.: Tři výročí spolupráce s boromejkami. České vězeňství [online], 2004, roč. 12, č. 6, s. 29. [cit. dne 18.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.
44. Štěpnička, V.: O chlebu a vodě? Jak se jí v českých věznicích. České vězeňství [online], 2006, roč. 14, č. 3, s. 20-21. [cit. dne 18.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.
45. Váňa, M.: Mezinárodní spolupráce v oblasti vzdělávání vězňů. České vězeňství [online], 2006, roč. 14, č. 4, s. 14. [cit. dne 19.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.
46. Tesařová, S.: Světla vzpomínka na Světlou. České vězeňství [online], 2006, roč. 14, č. 6, s. 40-41. [cit. dne 19.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.
47. Hodná, E.: Vězněné ženy chtějí být užitečné. České vězeňství [online], 2006, roč. 14, č. 6, s. 33. [cit. dne 19.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.
48. Sasková, E.: Aby dobro zvítězilo a zlo bylo potrestáno. České vězeňství [online], 2006, roč. 14, č. 3, s. 36. [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.
49. Slovanová, P.: Panenky z rukou vězňů. České vězeňství [online], 2005, roč. 13, č. 5, s. 17. [cit. dne 5.4.2007]. [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36.
50. Kol. autorů. Abc feminismu. [online] Brno: Nesehnutí, 2004, s. 45 [cit. dne 6.5.07]. Dostupné z: <http://zenskaprava.ecn.cz/cz/publikace.html>
51. HAŠKOVÁ, H. Mateřství v neúplných rodinách. Gender – rovné příležitosti [online] Roč. 3, č. 4/2002. s. 15. [cit. dne 30.4.07] Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/download.php>.
52. Cituj.cz. Největší český archiv citátů a přísloví. [online] [cit. dne 4.5.07]. Dostupné z: <http://cituj.cz/Citaty/pg-9/kat-124.aspx>.
53. Sbírky moravských písní národních. [online] [cit. dne 29.4.2007]. Dostupné z: <http://tyfoza.no-ip.com/pisne/>.
54. Kateřina Nedbálková: Jiná vězení? [online] [cit. dne 5.4.2007]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/index.php?art=clanek&id=99>.
55. Projekt: „Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci - Monitoring a litigace“. Český helsinský výbor. [online] [cit. dne 19.4.2007]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cislocclanku=200412220>.
56. Babybox – Statim [online] Dostupné z: <http://www.statim.cz/o-sdruzeni-babybox.php>.

57. Nadace Terezy Maxové [online] Dostupné z: <http://www.nadacetm.cz/stranka.php>.
58. Kiwanis klub Ostrava. [online] [cit. dne 22.4.2007]. Dostupné z: <http://www.kiwanisostrava.cz/index.php?id=50a>.
59. La Strada. [online] Dostupné z: <http://www.strada.cz/cz>.
Prak –Sdružení pro prevenci kriminalistiky. [online] Dostupné z: <http://prak.wz.cz/stare/>.
60. Řád výkonu vazby - vyhl. č. 109/1994 Sb. (§ 36 odst. 1) [online][cit. dne 18.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560.
61. Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody. [online] [cit. dne 15.4.2007]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560.
62. Ministerstvo vnitra České republiky. Bezpečnost a prevence: Obchod s lidmi. [online] [cit. dne 6.5.2007]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=9462.
63. Portál veřejné správy České republiky. [online] [cit. 3.5.07]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/wps/portal/s.155/699>.
64. Zákony, věstníky krajů, Evropská unie – Portál veřejné správy České republiky. [online] [cit. dne 15.4.2007]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/wps/portal/s.155/6966/s.155/699/place>.

8. Seznam použitých zdrojů

Obrázek č. 1: KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. 546 s. ISBN: 80-7179-813-4.

Obrázek č. 2: Kiwanis klub Ostrava. [online]. Dostupné z: <http://www.kiwanisostrava.cz/index.php?id=50a>.

Tabulka č. 1: ALAN, J. Etapy života očima sociologie. 1.vyd. Praha: Panorama, 1989. 439 s. Pyramida. ISBN 80-7038-044-6.

Tabulka č. 2: TRÁVNÍČKOVÁ, Ivana, LUPTÁKOVÁ, Marina. Obchodování se ženami z pohledu České republiky. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 158 s. Studie. ISBN 80-7338-030-7.

Tabulka č. 3: *Statistika kriminality* [databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

Graf č. 1, 2: Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Statistické ročenky. [online]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?k=3397&o=23&j=33&d=47145>.

Graf č. 3, 4, 5, 6, 7, 8: Statistika kriminality [databáze online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>.

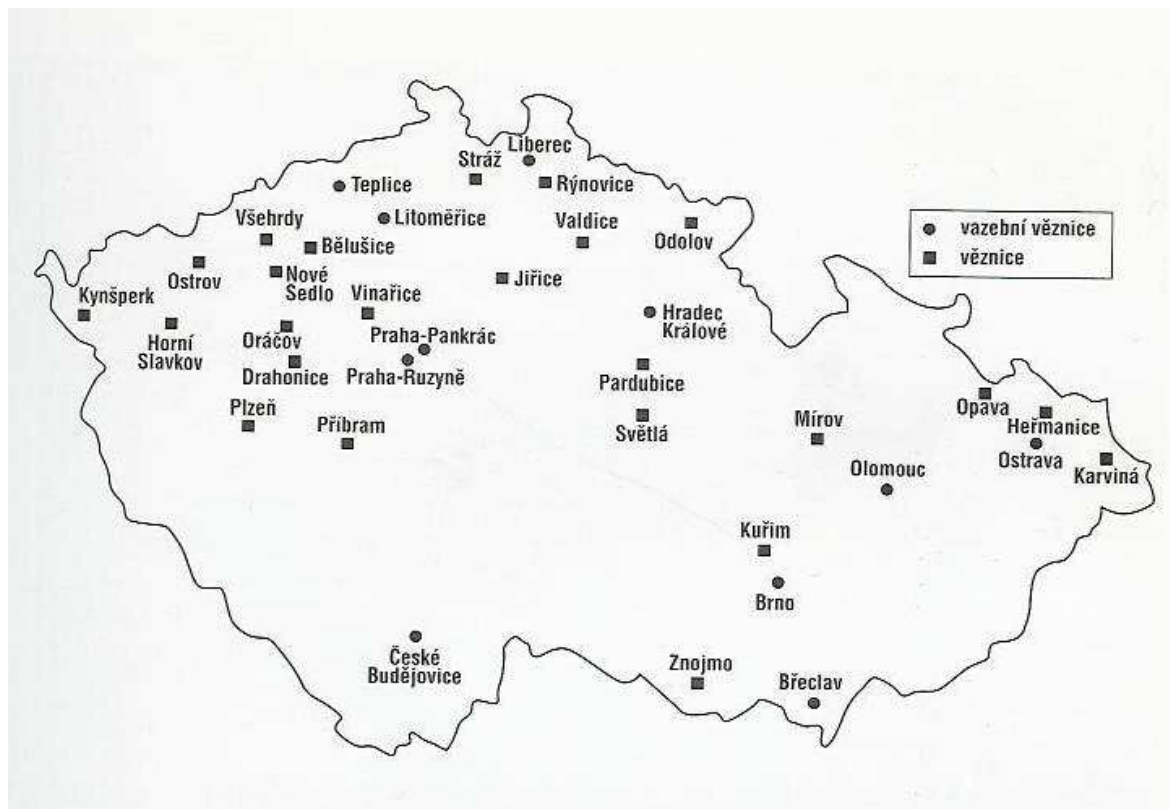
Příloha č. 1, 2: Malá, Drahomíra. Vězeňství po česku. Tišnov : Sursum, 2003. 129 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-7323-062-3.

Příloha č. 3: Podklad pro řízený rozhovor

Příloha č. 4: Časopis El Passo. [online], 2004, č. 5. [cit. dne 8.5.2007]. Dostupné z: http://svetla.vscr.cz/clanky/?cl_id=67.

9. Přílohy

Příloha č. 1: Věznice a vazební věznice v České republice

Příloha č. 2: Vězeňský argot (výběr)

ara – pozor	indián – Rom, Cikán, též Apač, Komanč atd.
arizony – vlasy	jambora – mladá dívka
azbesták – kdo pije horký čaj	koště – homosexuální vězeň
betle – spodní postel	kuřbuřt – homosexuál specializující se na orální styk
bidlo – horní postel	klabatej – dobrý, velký
buzně – prsa ženy	katar sal – odkud jsi
bído – sklenice na čaj (většinou zavařovací 0,7 l)	márec, márovat – bít, tlouci někoho
buzik – homosexuál	magorák, mahu – silný čaj
bachař – pracovník vězeňské služby	melali – káva
buzna – injekční stříkačka	máro – chléb
cundr – spálený hadr sloužící k připálení cigarety	nabitej – 1. svalnatý, 2. chytrý
ciracha – boty	pucka – pohlavní orgán
čučkin, čučkař – bachař, který kontroluje vězně okénkem ve dveřích cely	ponorka – ponorný ohřívač sestavený vězni
čutka – cigareta	pampelišky – slabí, chránění vězni
čórka – krádež (čórkař – zloděj)	rohyněl – vražda, zabít
čůro – nůž	raky – hodinky
čapat se – docílit, využít příležitost	sintr – vězeňský oblek
dziginel – souložit	suvelit – spát
dárel – strach	sčíták – prověrka početního stavu vězňů
drába – drogy, psychofarmaka i jiné léky	šapitó – zástěna při provádění sexuálních úkonů mezi vězni
džíp – vězeň, vykonávající služby ostatním	tunel – podvod
dóžo – doživotí	tachtit – jít, směřovat za určitým cílem
elpaso, elpíčko – loupežné přepadení	vykuř, vyhul – neotravuj, vypadni, definitivní konec
fiňák – Indulona A 64, oblíbený prostředek pro praktikování análního styku	valino – okno
glajf – dluh	veverka – služební pes
holka – homosexuál, vykonávající ženské sexuální úkony	woltr – podvod
chudelit – sebrat, vzít	
íčko – „ten má íčko“ – je inteligentní	

Příloha č. 3: Podklad pro řízený rozhovor

- *Otázky pro ředitelku věznice Světlá nad Sázavou:*

1. Mohla byste mi povědět něco o historii a době vzniku věznice Světlá nad Sázavou?
2. Jaké ženy jsou do této věznice umísťovány?
3. Za jakou trestnou činnost se zde ženy nejčastěji nacházejí?
4. Jsou nějaká kritéria pro přijetí do vaší věznice?
5. Jaké je v současné době obsazení věznice?
6. Kolik žen a kolik dětí se zde momentálně nachází?
7. Jaký je celkový počet zaměstnanců?
8. Jací lékaři a odborníci ve věznici pracují, či s ní spolupracují a pravidelně sem docházejí?
9. Jak jsou ošetřeny potřeby dětí (procházky, dětské hřiště, kroužky, atd., jak je o ně pečováno?
10. Kdo financuje potřeby pro děti?
11. Jaké jsou výhody vaší věznice oproti jiným věznicím?
12. Podílí se Vaše věznice na nějakých mezivězeňských aktivitách?
13. Jsou nějak vzdělávány vězenkyně?
14. Jak je zajišťován nebo jak je pomáháno při zajišťování návratu matky s dítětem z vězení?

- *Otázky pro zaměstnankyni věznice:*

1. Jaká je spolupráce odsouzených žen se zaměstnanci věznice?
2. Pro kolik žen jsou cely přizpůsobeny?
3. Mají ženy své dítě u sebe na cele?
4. Jak vypadá vybavení těchto cel?
5. Jsou odsouzeným ženám nabídnuty nějaké volnočasové aktivity či vzdělávací kurzy?
6. Mají ženy možnost poradit se o výchově svého dítěte s nějakým odborníkem?
7. Jak často jsou povoleny návštěvy otců či jiných příbuzných?
8. Mají ženy možnost opuštění věznice v rámci vycházek a výletů?
9. Stalo se někdy, že by zde matky svému dítěti nějak ublížily?

- *Otázky pro delikventku:*

1. Jak dlouho už jste tady ve věznici a jak dlouhý je váš trest?
2. Jak staré dítě tady ve věznici u sebe máte?
3. Je to jediné Vaše dítě?
3. Jak na Vás a Vaše dítě působí prostředí věznice a jak byste je zhodnotila?
4. Myslíte si, že má toto prostředí nějaký negativní vliv na psychiku Vašeho dítěte, že si uvědomuje prostředí věznice?
5. Máte k dispozici nějakého odborníka, který Vám pomůže, pokud si nevíte s něčím rady nebo máte nějaký problém? Využíváte jeho služeb?
6. Účastníte se některých aktivit a kurzů ve vězení?
7. Jak vypadá Váš obvyklý denní program?
8. Jak často trávíte čas s dítětem?
9. Máte možnost opuštění věznice v rámci vycházek, výletů či jiných aktivit?
10. Chodí Vás navštěvovat manžel či jiní příbuzní, jak často?
11. Jaký máte vztah k zaměstnancům věznice?

Příloha č. 4: Titulní strana časopisu El Passo (psaný ženskými vězeňkyněmi ve Světlé nad Sázavou) + ukázka z rubriky Zamyšlení od neznámé autorky (s. 13)

ZAMYŠLENÍ

Je mi 27 let a dostala jsem 7,5 roku za paragraf 8b/219. Udělala jsem chybu a dokážu to přiznat. Pro mě není trest to, že jsem tady, ale že jsem bez dětí, které miluji nade vše. Když se to stalo, neměla jsem ponětí, co jsem vlastně způsobila, protože jsem byla pod vlivem alkoholu. Lituji svého činu, protože už nikdy nebudu moci vynahradit svým princeznám tyhle ztracené roky, které budu tady. Sama sebe odsuzuji, protože jsem chtěla být dobrou mámou. Místo toho jsem zde. Chtěla bych to změnit, ale nejde to, protože už je pozdě. Až mě pustí, budou mé berušky pomalu dospělé a to mě děsí ze všeho nejvíc. Ale vím jistě. Až mě pustí, budu se jim snažit vynahradit alespoň něco z těch ztracených společných let, o které jsem je obrala.

Chtěla bych tímto dopisem říct všem ženám, které mají děti, aby se zamyslely nad tím než něco udělají. Protože potom už je pozdě brečet nad rozlitém mlékem.

J. B.